

סדר ותיקון עשיית מקוה מהגאון בעל החזון איש זצ"ל

שאלת הגאון רבי מאיר ליבערמאן זצ"ל אב"ד יעלענאווע יצ"ו

תשובת הגאון החזון איש זצ"ל

והגאון רבי עזריאל זעליג נח קושלעווסקי זצ"ל אב"ד אנוסטאו יצ"ו

לפנינו פרסום ראשון של תשובת מרן החזון איש ז"ל, שעניינה סדר ותיקון עשיית מקוה. תשובה זו מחדשת הן מבחינת תוכנה, כאשר הארכנו לקמן, והן מצד עצמה, לאשר היא מתקפתו המוקדמת של מרן החזון"א, שנת תרפ"ח, טרם היותו תל שכל פיות פונים אליו.

יגיעתו הגדולה של מרן החזון"א בהלכות מקוואות החמורות, ידועה לכל באי שער ספרו הגדול^א, ופעליו הכבירים בבנין מקוואות ותיקונם, הלא אבן מקיר תזעק, הם כמאה מקוואות שהוקמו ושוכללו על ידו, באמצעות שליחו הנאמן הרה"ח ר' זעליג שפירא ז"ל.

יחסו המיוחד של מרן החזון"א לענין קדוש זה, אשר כפי שהתבטא, יסוד קיום תורתנו הקדושה תלוי בו^ב, ניכר היטב גם מתוך המכתב שלפנינו: הרב השואל - הוא הרב הגאון רבי מאיר ליבערמאן רבה של יעלעניעווא, שהכיר את החזון"א מעיירת הולדתו **סטויבץ** - הציע בפניו איזה בעיית בתיקון המקוה של עיירתו, והחזון"א משיבו תומכי על אותו הדף וכותב בתחילתו: **'מכתב דנא הגיעני היום בשובי הביתה מנאות הקיץ ועדיין לא נסדרו הסדרים בבית, ולכן לא נזדמן לי גם פסת נייר ובהיות שאין ראוי הדבר להחמיץ הנני ממהר בזה'**.

הגר"מ ליבערמאן שיגר את שאלתו אל הגאון בעל חזון איש זצ"ל ואל הגאון רבי עזריאל זעליג נח קושלעווסקי רבה של אנוסטאו, ותשובותיהם מתפרסמות בזה לראשונה. תודתנו נתונה להרבני הנכבד מו"ה יעקב האוזמאן שיחי אב"י בלאס אנדזשעלעס יצ"ו, נכד הגר"מ ליבערמאן ז"ל, על מתן רשותו בפרסום התשובות וברכת הלומדים נתונה להם. ויחקק לזכרון עולם בהיכלי התורה את נשמת הרב מאיר בן הרב שלמה ליבערמאן ז"ל, גלב"ע ה' תמוז תשל"ו, ואת נשמת הרב ישראל אריה בן הרב יהודה לוי האוזמאן ז"ל, גלב"ע בכ"א טבת תש"ן. תקום לזכותם זכות הפצת מעיינות התורה וזכות לימוד התורה של רבים ותנצב"ה.

כמו כן ברכותינו שלוחות אל כבוד הרה"ג סופר מהיר רבי בצלאל דבליצקי שליט"א מבני ברק יצ"ו, שערך תשובות דלהלן בטוטו"ד ובבהירות נפלא באופן השווה לכל נפש, והרה"ג רבי אהרן רייצער שליט"א מלונדון יצ"ו, שעבר על התשובות והוסיף הערות יקרות וחשובות אשר נשתלבו בתוך המאמר. ברכת התורה יחולו על ראשם.

א. 'גיסו הגר"ר שמואל גריינמאן ז"ל סיפר בהספדו לאחר הסתלקותו, יודעני שישב בביתי [בוילנא] שלושה חדשים חמש עשרה שעות ביממה ולמד את המשנה שש מעלות' שבמסכת מקואות עד שאפילו התינוקות בבית ידעו את המשנה בעל פה והיתה שגורה בפייהם' - דגלנו, חשון תשי"ד הובא בפאר הדור ח"א עמ' רס"ו.

ב. כמש"כ בשמו גיסו הגאון בעל קהלות יעקב זצ"ל, עיין קריינא דאיגרתא ח"ב ס' תתקע"ד.

מבוא לתשובת מרן החזו"א

תשובה זו שלפנינו ענינה כאמור סדר עשיית מקוה של מי גשמים, בימות החמה שאין גשמים מצויין. ואגב כך נזכרים בה כו"כ מחידושי מרן החזו"א שנודעו לימים מתוך ספריו. אכן בכמה דברים נמצא חילוק בין מש"כ בספרו, להאמור כאן. עד ששיטה שדחאה לגמרי שאין מקום לחוש לה, הכא החמיר בה. ואחר העיון כמדומה שעלה בידנו בעז"ה לבאר בטוב מעם השינוי, המשתלשל מחילוק המציאות וכאשר יבואר הכל להלן.

כאמור תשובת החזו"א יש בה ריבוי ענינים, שבאים בה בקיצור וכמקשה אחת. ואמרנו כי טוב איפוא, להציע עיקר הדברים המבוארים בתוכה, ובוה גם נפתח פתח לקורא שאינו מצוי עתה בעניני מקוואות, למען יוכל לרוץ בהם, לא יעף ולא יגע. בשולי תשובת הרב השואל והגאון החזו"א, נתנו ציונים לדברים שנתבארו בהרחבה במבוא.

פתח דברינו בדברי הרב השואל:

מקוה של זוחלין אם יכול לטהר שאובין

א. במקומו של הרב השואל, לא היה מצוי מעיין סמוך לבית הטבילה, ומימי הטבילה שלהם היו באים מאגם של מי גשמים שהיה מצוי בסמוך לו. אבל בימות החמה היה האגם מתייבש ולא היו מימיו מקלחין עד בית הטבילה. וממילא הוזקקו לזריעה, היינו לשפוך מים שאובין בבור מי הגשמים¹, עד שיצאו מימיו לבור הטבילה² והרב השואל פקפק בזה, כיון דהבור של המי גשמים שלהם לא היה עשוי כהוגן, באופן שיש מקום לדונו כמקוה שמימיו זוחלין, א"כ אי אפשר לשפוך לתוכו מים שאובין ולהכשירן. בצירוף עוד פקפוקים כמבואר במכתבו של הגרעז"נ קושלעווסקי לקמן.

והנה הרב השואל לקח לו כדבר פשוט, דמ' סאה שהם זוחלין, אינם יכולים לטהר שאובין הבאים בתוכן. והגאון החזו"א בתשובתו לקמן מקבל עיקר הנחתו זו. וכן העלו כמה אחרונים³ ויש שהשיגו ע"ז⁴. ועיקר הדבר תלוי בגדר פסול זחילה, אם הוא פסול על המקוה, שאין לו שם מקוה כל שאינו אשבורן, או שזוחלין הוא פסול וחסרון בטבילה. אבל המקוה, שם מקוה עליו, כמו לענין שיחשב מחובר שאינו מק"ט ועוד⁵.

ג. לא נתברר כה"צ, מפני מה מעיקרא נתקן בור זה, שכן בימות הגשמים היו המים שבאגם נמשכים עד בור הטבילה. ואולי נעשה כן לימות החמה לשם זריעה, אך יכלו לשפוך השאובין בתוך האגם (כמו שהעיר הרב השואל בדבריו) ועיין במכתבו של הגרעז"נ קושלבסקי לקמן.

ד. בתשובת הגרעז"נ קושלעווסקי לקמן, מבואר ציור המקוה יותר, ושם שבור הטבילה היה גבוה מבור מי הגשמים, ולא נתבאר אצלי המציאות בזה איך היו המים עולים למעלה, אכן להלכה אין נפק"מ בזה.

ה. שו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' קצ"ח ובית שלמה יור"ד סי' פ"ו, ועיין מהרש"ם ח"א סי' קמ"ה ועוד.

ו. הגאון מהר"ם אריק בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' ע"ג ועוד.

ז. עיין אמרי משה סי' א' שהאריך בזה בדברים נעימים ועיין שער"י ש"ג פכ"ז ואג"מ יור"ד ח"א סי' קי"ב בענין זה.

ואמנם עיקר הנידון כבר נפתח בראשונים^ה. תנן^ז: בור שהוא מלא מים שאובים והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו, לעולם הוא בפסולו עד שיתחשב שלא נשאר מהשאובים שהיו בבור שלשה לוגין. והקשו הר"ש^ח והרא"ש^ט מפני מה לא יוכשרו השאובין שבבור מהשקה של המים שבאמה. ותי' דאיירי בחדלית של מי גשמים שאין בה מ' סאה. והו"ד בש"ך שם. אבל מהרי"ט^י כתב דאפשר דגם בכה"ג לא יהני כיון שהמים זוחלים. והנה מדברי הני ראשונים מוכח דס"ל דאם היה מ"ס באמה, היו המים הזוחלין מטהרין לשאובין שבבור, וע"ע או"ז סי' של"א בשם ר"י בר שמואל ור"י מיסמפונט. וכן מבואר דפשיט"ל לש"ך. אכן האחרונים חשו לדברי מהרי"ט וכנ"ל, והביאו גם מדברי מהרי"ק^י שכתב שאין להקל בזה.

מקוה הסמוכה לאגם האם דינה כמעין

ב. עוד העיר הרב השואל שאפילו אם נחזיק את בור מי הגשמים למקוה של זוחלין, מ"מ הוא יש לדנו כמעין, שכן בחפירת הבור עלו מים, ור"ל דאם הוא כמעין הרי לא אכפ"ל שמימיו זוחלין^י. אמנם יש לחשוש שהם מי האגם הסמוך וכתב שבזה באנו למחלוקת השיטות, דלרמ"א (סנ"ב) דינו כמעין ואילו המשכנות יעקב הביא מן התוספתא - שפסקה הרמב"ם - שדין המים כמי תמצית, והנה החזו"א הסכים עמו שיש לצרף דברי הרמ"א כסניף לדון את החפירה כמעין. (זמ"מ יש להקל גם בזה^י, בצירוף ספק מעין, והרבה חולקים על המשכנות יעקב). והדברים צריכים ביאור וכדלהלן:

כתב הרמ"א (שם): ומותר לחפור מקוה בצד הנהר ולמבול בה, אף על פי שאין בה מ' סאה, דהא ארעא חלחולי מתחלחלת והואיל והוא סמוך לנהר ואנו רואין החלחולים שביניהם, שהמים באין מן הנהר דרך החלחול, דהיינו מנקבים דקים שבקרקע, הוו חבור (מדרכי ה"נ בשם ראבי"ה).

וז"ל ראבי"ה בעל השמועה, (מהדורת הגר"ד דבליצקי סי' תתקפ"ח): אבל אם היה חופר אצל הנהר, בכדי שאנו רואין החלחול או אצל מקוה שלם כי האי גוונא, נ"ל דהוי חיבור החלחול.

ה. כמש"כ בספרים הנז"ל.

ז. מקוואות פ"ג מ"ג ולהלכה בשו"ע ר"א ס"ב.

י. שם פ"ה מ"ב.

יא. ב"ק סז' ובהל' מקוואות שבסוף מנחות.

יב. ח"א יור"ד סי' מ"ט.

יג. שורש קנ"ו. ועימש"כ בדעתו במהרש"ם ח"א סי' קמ"ה.

יד. אכן מרן רבינו הקדוש מצאנו זי"ע בדברי חיים (ח"א יור"ד סי' מ"ב) כתב שיש לחוש לדעת הר"ש (פ"ה מ"ג) דמעין עומד אינו מטהר בזוחלין. אלא דבנידוד יש כאן כמה צירופים, ואין טובלין ב'מעין' עצמו.

זו. ברבו שאובין על מי הגשמים עי"ש.

והדברים ברורים שראבי"ה לא נחית כלל לחקירה מהו גדר מעיין ומהו גדר נהר או מקוה מים, וכל דברי ראבי"ה אינו אלא בהלכות חיבור, והיינו דאחר שהסיק לעיל מינה, דחיבור של שפוח"נ א"צ שיהיה בבת אחת, אלא גם נקבים דקים מצטרפים, הסיק דהו"ה חופר אצל הנהר או אצל מקוה שלם, הרי זה מתחבר דרך נקבי הקרקע.

ולפי כ"ז תמוה מה ענין הרמ"א לכאן, והלא גם לדברי הרמ"א אין לדון את הבור יותר מאשר האגם שלידו, וכיון שהאגם אינו מעיין אלא אסיפת מי גשמים בעלמא, לא יהיה הבור טוב ממנו. ואינו כמעיין, באופן שלא יצאנו מחשש פסול זוהלין.

ואם נרצה להעמיד הדברים, אולי יש להם מקום לפימ"ש"כ כמה אחרונים, בגדר מעיין. וכדלהלן.

במשכנות יעקב (מהדורת ירושלים סי' מ"ה) והו"ד בפ"ת (שם ס"ק כ"ח) כתב להשיג על הראבי"ה והרמ"א הנז"ל, שהעלימו עיניהם מתוספתא (פ"א הי"ד) שהביאה הר"ש (פ"א מ"ד) ופסקה הרמב"ם (פ"ט ממקואות ה"ג): החופר בצד הים בצד הנהר במקום הבצין הרי הן כמי תמציות. ולפי"ז כתב המשכנות יעקב להחמיר בכל בארות הסמוכות לנהרות שיש לספק שמקבלין מימיהן הנהרות, וא"כ לתוספתא יש לפוסלן. והוא חומרא גדולה מאד לחוש להכשר הרבה מקוואות.

גם רבינו מרן הדברי חיים זי"ע בפתיחה למקוואות (אות י"ב) העתיק דברי התוספתא והוציא מזה שאין להחזיק המקוואות שלהם כמעיינות להכשירן בזוהלין.

והאחרונים הרבו על דברי המשכנות יעקב מכמה אנפי, ובעיקר על יסוד דבריו שהניח שיש למעיין מקור עצמי מן תהום, וזהו שעושהו למעיין. אבל באמת רוב המעיינות מקורם במי גשמים ונהרות, המחלחלין במקו"א ובוקעין במקו"א, וכיון שהוא בוקע שלא במעשה ידי אדם, לזה שמו מעיין.

והגה"ק מליובאוויטש זצ"ל בצמח צדק"י, האריך להשיג על המשכנות יעקב בנקודה זו, והביא מדחז"ל בכמה מקומות שמבואר בהם שמעיינות ניזונים מנחלים וממי גשמים", ולפי"ז כתב דאין לפסול הבארות משום דברי התוספתא, דשאני התם שחופר סמוך לנהר ממש. ונביא לשונו:

[דהתם, המבואר בתוספתא] כיון שהן בצד הנהר ממש. אשר מפסיק ביניהן שטח מועט מהארץ. אין שייך לומר שבשטח מועט כזה תשנה הטבע את מי הנהר להיות מעיין הנובע ומים חיים. כי זהו רק פועל מעשה ידי אדם שחפר הקרקע. הניח מקום למים של הנהר שילכו לשם. ואין זה מעשה הטבע כלל. אבל כשהמקוה או הבאר רחוק מן הנהר ויש שטח גדול מאה אמה מפסיק ביניהן וכשחפר שם מצא מים נובעים דרך גיד

מז. יור"ד סי' קס"ז.

יז. ועיין מה שהאריך בזה גם בגלות עליות דף י"ג סוע"א ואילך.

הנובע. או כמה גידים. ולא בציצת הכותל כולו י"ל דהוי מעיין. וכמו כל המעינות הבאים ממנו פרת דחשיבי מעיין גמור'.

והנה לדבריו יוצא שככל שרחוקה החפירה מן הנהר, כך יש לדונה כדבר העומד בפני עצמו, ואם רחוקה החפירה בשיעור מספיק ('מאה אמה'), הרי שאפילו אם מאגר המים הסמוך לה הוא אגם של מי גשמים, עכ"ז יש לדון את החפירה כמעיין.

ועדיין יש לנו להשוות דברי הרמ"א שיכול לחפור אצל הנהר, עם דברי התוספתא שהחופר אצל הנהר הרי זה מי תמצית. וכתבו כמה אחרונים" דהרי ראב"ה איירי כשרואים החלחולין בעין, והתוספתא איירי כשאין רואין (ובזה ביארו המשך דברי התוספתא שמחלקת בין חופר בצד הנהר או בצד המעיין, דסמוך למעיין שכיחא גידין ולכן אפילו באין רואין).

העולה מכל זה, דאם החפירה סמוכה מאוד, יש לתת עליה שם מקוה המים הסמוכה לה, מדין חיבור: אם נהר, אם מעיין, אם אגם. (ומהתוספתא אין לפוסלה, כל שרואים החלחול). ואם החפירה רחוקה איזה שיעור, יש לדונה לעולם כמעיין וכמש"כ הצ"צ ועוד.

ועתה נחזי אנן לענייננו: בנידו"ד היתה החפירה סמוכה לאגם של מי גשמים. נמצא בדברי הרמ"א, דאתי מדין חיבור, אינם מספיקים לתת עליה שם מעיין, כמובן. אלא רק לפימש"כ הצ"צ ועוד, דכל שעוברים המים בעובי האדמה, אפילו אם ברור שמקורם ממנו גשמים, יש להם שם מעיין. אכן כ"ז אם החפירה רחוקה, ובנידוננו אין נראה שהיתה החפירה רחוקה כל כך. (ובמכתבו של הגרוע"ג קושלבסקי מפורש שהיה הבור "אצל האגם"), ולכן לכאורה גם דברי הצ"צ ודעימיה לא יושעונו.

ואולי כך ביאור הדברים: הרב השואל צידד שהחפירה היא מעיין, משום המים שעלו בעת החפירה, אמנם אפשר שהמים הם מי האגם הסמוך, ואז לדברי הרמ"א דינם כמים הסמוכים אליהם, ובנידוננו: אגם. ולדברי המשכנו"י הם גרועים מהם, ודינם כמי תמצית. הרי שלדברי רמ"א, דין המים הם, או מעיין משום שאנו נוקמים שהם מים מקוריים, או מי האגם, ולדברי המשכנו"י, דין המים הם לעולם כמי תמצית, שכן לדבריו עולה מן התוספתא שכל חפירה בצד הנהר אין להכשירה. אכן הדברים כפי שהם כתובים בדברי הרב השואל ומענה החזו"א עדין אינם ברורים כה"צ"פ.

יח. אבנ"ז יור"ד רע"ח משיב דבר ח"ב סי' מ, (בתשובתו להגרי"א ספקטאר, ועימש"כ הגרי"א בעין יצחק ח"א סי' כ).

יט. עוד בענין השגת המשכנו"י על הראב"ה מן התוספתא ושיטת החזו"א בזה, עיין לקמן בהערה מספר נ"ט.

חשש וחילה במים הנזרעים לבור הגשמים ותקנה לזה

ג. על כל אלה באה תשובת החזון איש, בה כתב בפרוטרוט את המעשה אשר יעשה. תחילה כותב לו דכל שיש מ' סאה מי גשמים בבור, יכולים לשפוך מים שאובין עד שירדו לבור הטבילה, ואין לדון את הבור כמקוה של זוחלין וכאשר יבאר מיד. אכן ב' תנאים התנה, והראשון: שבשעת שפיכת השאובין לתוך בור מי הגשמים, 'יהא הנקב שבין המקוה לבור פקוק בשעת שפיכת השאובין, ואח"כ יפתחו את הנקב ויבואו המים למקוה'. ונבאר בזה טעם הדבר:

הבאנו לעיל מדברי אחרונים שחששו שמקוה של זוחלין אינו מטהר שאובין, וראינו שגם החזו"א עומד בשיטה זו. אמנם מצינו שהחמירו יותר, והיינו שאפילו אם הבור של גשמים אינו זוחל, מ"מ כיון שבשעה שמכניסים אצלו מים שאובין מצד אחד, עי"ז המים מקלחין מיד לבור הטבילה, גם בזה באנו לחשש זוחלין. והנה היה מקום לחלק בין כשהזחילה היא בבור הגשמים המטהר, שאז אינו יכול לטהר השאובין דאין שם מקוה עליו, לבין כשהזחילה היא במים המיטהרים דבכה"ג לית לן בה², דאל"כ תיקשי לן ממשנה שלימה (שם פ"ו מ"ח): היה בעליון ארבעים סאה ובתחתון אין כלום ממלא בכתף ונותן לעליון עד שירדו לתחתון ארבעים סאה. הרי שלא חשו לזוחלין בכה"ג³. וכבר עמד בכ"ז מרן החזו"א במקו"א⁴ וז"ל:

'פ"ו מ"ח. ממלא בכתף ונותן לעליון עד שירדו לתחתון מ"ס - מכאן מוכח ג"כ כפירוש ר"ש⁵ ברישא דמתני' שהשאובין מתטהרין בזוחלין, דאל"כ כששופך לעליון בזמן שהוא מלא והן זוחלין אינן חיבור למקוה והוי כשופך על הארץ ויורד לתוך המקוה ולתנא דמתני' פ"ד מ"ד בעינן רבי' והמשכה ובכל המקוה לכו"ע בעינן רבי', והכא מכשרינן בכל המקוה, אלא ה"ט דשאובין מתטהרין בזוחלין כשהן מחוברין למקוה שלם, ואין לומר דהכא ה"ט דאיירי בשופך בזעם ואנו בטוחין דרוב השאובין יורדין לפנינו ודוחין את מי המקוה לחוץ וכמש"כ לעיל סי' ב' סק"ה, דהכא משמע אף שאין בעליון רק מ"ס מצומצמות וא"כ תכף כשיוצאין המים כשרים לחוץ יפסלו השאובין את העליונה אלא ודאי שכבר נטהרו השאובין בהתחברן למקוה, ומיהו י"ל שכל טפה וטפה של השאובין מתטהרה בבאה לפנינו קדם שנדרחו מן המקוה לחוץ אף שנעשין ב' הפעולות בב"א⁶, ואין לומר שכבר נטהרה

ב. וכ"כ כמה אחרונים לצדד, עיין אמר"מ שם ועיין מה שאסף הגרי"ד גולדשטיין זצ"ל בליקוטי הערות לתשו' חת"ס חיוור"ד סי' ר"ג.

בא. ומצינו בספרי אחרונים איזה תירוצים ע"ז המיוסדים על אוקימתות שונות במשנה והדברים דחוקים. אמנם ראה לקמן הערה מדברי המאירי.

בב. מקוואות סי' ג' אות ב.

בג. הובא למעלה לעיל אות א'.

בד. בסברא זו עמד גם הגה"ק מהארנסטייפל זצ"ל בעמק שאלה חיו"ד סי' ס"ד ובמשנת ר"א (שר"ת סי' כ"ו) עי"ש שהאר"ך דבכה"ג שהזחילה אינה מעצמה אלא מחמת המים הבאים, שכל טיפה דוחה מקצת ממים הראשונים, נמצא דכל מקצת זחילה הוא התחדשות, ולא מהני להחשיב את

המפה קדם שבאו שאובין ג' לוגין ז"א שכיון שחסר טפה אחת מן המקוה אין השאובין משלימין שיעורה, וכשיבואו ג' לוגין יפסל, [אחרי כותבי ראיתי שהר"ש לא החליט הדבר ס"ל^כ שאפשר לפרש מתנ' במעמיק הסילון עד שנעשה אשבורן^י ומיהו קשה לפ"ז למה נקט תחתון ועליון ליתני זה בצד זה, ועי' פ"ג מ"ב ויטהרו העליונים כו' ובר"ש שם דאטיא כר"מ ודוחק אבל אי זוחלין מטהרין שאובין א"ש].

אכנ סו"ס לדינא^י החמיר בזה החזו"א לחוש דאין הזוחלין מטהרין ואינן נטהרין. ולכך הציע כאן לפקוק בור הגשמים בשעה שנותרים לתוכו המים השאובין, ורק כשנתמלא הבור מן המים השאובין, או פותחין אותו, והמים מקלחין לבור הטבילה. וכך היה תיקון מקוואות שבעיה"ק ירושלים, כמש"כ הגרימ"ט בקובץ המאסף (שנת תרס"ד חוברת ז') ועיין גם במכתבו של הג"ר יעקב לנדא הנדפס בספר טהרת המים להגר"נ מלושקין, מהדו"ד דף קפ"ד, הו"ד בספר מקוה מים ח"א דף כ"ט) ^כב.

אבל בספרו (יור"ד קכ"ג סק"א, 'סדר עשיית מקוה') הציע מרן תיקון חדש באופן אחר וז"ל שם: 'והנקב המקלח למקוה צריך להיות גבוה מהנקב המקלח מי העיר לאוצר המים, כדי שיבואו מי העיר לאוצר המים במקום אשבורן. שאם נקב המקוה נמוך, נמצאו מי העיר זוחלין תיכף למקוה, ואין להקל בכולו שאוב ע"י זריעתן במים זוחלין. אף שהזוחלין צפין על מ' סאה אשבורן. והיינו שיש לתקן שכניסת המים השאובין לבור מי הגשמים, תהיה למטה ממקום נקב יציאת המים לבור הטבילה, ששם המים באשבורן ואינם זוחלים. שאין המים זוחלים אלא אותם שמעל הנקב. וקי"ל (שו"ע שם סי' ר"א סעיף ג') כרא"ש, דזחילה מעל מ"ס

כל המים כזוחלין, וא"כ ברגע הראשון של נפילת הטיפה בשעה שנוגעת במים קודם נפילתה לתוכו הרי אין עדיין הזחילה שתהא ע"י נפילה זו, וכל טיפה וטיפה יש לו מ' סאה בבור שאינו זוחל עדיין ולא יחול אלא אחר כניסתו לתוכו ושפיר מהני ההשקה על כל טיפה וטיפה ברגע הנגיעה. עי"ש.

כה. כנ"צ"ל: וס"ל. אבל לא ידעתי איפה מצא כן בר"ש, ואולי כונתו, דלדבריו יש להעמיד המשנה במעמיק הסילון וכו'.

כו. ראה לקמן הרחבה בנקודה זו ויבואר שם.

כז. כנראה מחמת סוף דבריו הנ"ל 'אחר כותבי וכו'.

כה. ועי' מש"כ הג"ר זוסמאן סופר אב"ד פאקש, בשו"ת ריב"א (חאו"ח ויור"ד במפתחות שבסוף הספר הל' מקוואות סי' ס"ט, הו"ד בליקוט הערות שם) דאי נימא דזוחלין לא מטהרו שאובין 'היה ראוי מתחילה לסתום הנקב ולשפוך שאובין לכשרה ואח"כ יפתח הפקק ותזיל אחרת, ולא שמענו שצריך לעשות כן...'.^ל

כז. ומצינו למאירי במקוואות שם על המשנה של ממלא בכתף שכתב וז"ל: שאם היה העליון שלם והתחתון חסר או אפילו שאין בו כלום ממלא בכתף ונותן לעליון שהרי מקוה כשר אינו נפסל בשאובה ואחר כך יורדין משם ארבעים סאה לתחתון ונעשה מקוה כשר. עכ"ל. וכתב שם מהר"ר אברהם סופר וז"ל: רבינו הוסיף זה על המשנה ולענ"ד טעמו כי אם יורדין בעוד שהוא ממלא לא נטהרו השאובין כי המקוה זוחלת ואף זוחלת למעלה ממ' סאה מביא רבינו לעיל פ"ה מ"ג שפסול וכו'. ע"כ. ואם נכון הדיוק, הרי זה כאמור מעלה.

אינה פוסלת את כל המקווה. ויש כאן ריוח בתרתי. שהמים מגיעים לאשבורן ולא למקוה של זוחליו, והמים עצמם נחים מזחילתו.

ויע שהעירו ע"ז (הגרצ"פ פראנקל, הגר"י גרינוואלד מפאפא^{לא}) שכיון שהמים באים למטה בדוחק הרי הם דוחקים את המים לעלות למעלה, ונמצא שהמקוה כולו זוחל, גם המים שמתחת לנקב. ובוה לא יוכשר אפי' למ"ד דזחילה מעל מ"ם אינה פוסלת. אבל כל השנה זו אין לה קיום רק אם מקום כניסת המים השאובין הוא ברצפת בור הגשמים^{לב}. אבל באמת תקנת החזו"א אינה אלא שיהיה נקב כניסת המים השאובין נמוך מנקב קילוח המים לבור הטבילה, ולעולם אפשר דעדין יש מ' סאה מתחת לנקב כניסת המים באופן שהמים השאובין מתחברים למ"ם שאינם זוחלים כלל, וא"כ בכה"ג אין מקום להשגה. בר מן דין לדעת החזו"א (בתשו' שלפנינו וס"ג לספריו) אין גדר זחילה אלא על המים היוצאים עתה מן הסדק. ראה לקמן, וא"כ לשיטתו אין כאן השגה כלל.

והנה, פשיטא שעצה זו שכתב החזו"א בספרו, לתקן שכניסת מים השאובין יהיו מתחת נקב היציאה, מציאות זו לא היתה שייכת במקוה שעליה נשאל כאן, ששם שפכו השאובין בכלים לתוך הבור (על גדותיו) ולא באו המים השאובין בצינור כלל. אכן ישל"ע מפני מה לא ניחא ליה לחזו"א בספרו, בתקנה זו של פקק. ואין לומר שהוא משום חששא דהויתו בירי אדם (ראה ביאור הענין לקמן אות ד'), שכן בספרו לא החמיר בזה (כמו שהבאנו שם). ולקמן באות ה' העלנו השערה שמא החזו"א לשיטתו מיאן בפקק. עי"ש.

אם יש לחוש בהסרת הפקק משום הויתו בירי אדם

ד. אכן יש שפקפקו בתיקון זה (אשר כנ"ל נהג בכמה מקומות), משום דהסרת הפקק ע"י האדם, אחר שנתמלא בור מי הגשמים, יש לדנו כהווייה ביד אדם דפוסלת את המקוה. וכמו דקי"ל גבי נט"י דהסרת הברזא מן החבית שעל ידה יוצאים המים, חשיב כח גברא (או"ח סי' קנ"ט ס"ט והוא מן הרא"ש והמרדכי, ועי"ש במג"א שהביא ג"כ מאגודה). והאחרונים האריכו בזה, אם יש מקום לחלק בין נט"י למקוה. ומצינו בזה דברים בספר חזו"א, שלדעתו כל כה"ג לא חשיב תפיסה ביד אדם, והדברים עולים בקנה אחד עם האמור כאן. וז"ל (יור"ד סי' קכ"ו אות ב'): 'ועד פתיחת הברזא ע"י אדם אי נחשבו המים הבאים בכח ראשון כבאו בכח אדם ואם יש לחוש שבאו ג"ל בכח ראשון הרי יש כאן פסול ג"ל, כבר נתבאר לקמן

ל. הר צבי יור"ד סי' קע"ד בתשובתו להגרי"א הענקין, ושם לא הביא דברי החזו"א, אלא השיב במענה לציר מקוה שהביא לפניו הגרי"א.

לא. ויען יוסף ח"ה יור"ד קצ"ט ס"ק ב' ושם בהערה, ויען יוסף על משניות מקוואות סי' כ"ב פ"ה מ"ה אות י', מהדורת תשס"ט עמ' ק'.

לב. וכך היה תיקון המקוה שהובא לפני הגרצ"פ בהר צבי שם: על דבר המקוה שבונים בור מסויד בצימענט (מלט) והגשמים יורדים לתוכו ע"י צנורות של חרס פשוטים ומצדיהם בונים מקואות לטבילה שממלאים אותם ע"ז ששופכים לתוך הבור ממיימי העיר, והצנור שהמים יורדים בו הוא מגיע עד קרוב לשולי הבור, ולפיכך מובן מה שפקק בזה, ולא כן בתקנת החזו"א וכנ"ל. (ועיין חילופי דברים בין הגרצ"פ להגרי"א על נקודה זו, ברשמי שאלה יור"ד סי' ט"ו).

סי' ק"ל ס"ק י"ז דזה לא מקרי ע"י אדם דלענין פסול ע"י אדם בעינן דוקא שהונבהו המים ע"י כחו וחוזרין למקוה, וכמש"כ בהדיא הר"מ פ"ד ה"ג דלא בעינן כולו בידי שמים ולפיכך כופה ושובר, וכש"כ דנטיילת הפקק לא פוסל^ל. (ועיין גם מש"כ שם סי' ק"ל אות י"ז, וכבר קדמו בזה בתשו' העמק שאלה יור"ד סי' נ"ד עי"ש)^ל.

וכבר ידועים דברי החת"ס (סי' ר"ג) שכתב דהסרת הפקק חשיב הסרת מניעה, והסרת מניעה לא חשיבא הויה ביד אדם. וראוי להעתיק כאן מיומנו של הגאון האדר"ת הנמצא בכת"י (ובעז"ה יראה אור בקרוב ע"י מכון אהבת שלום בירושתי"ו): 'אמר לי הרב ר' זעליג דוב מרגלית נ"י האבד"ק דאנקרע ששאל להרב ר' מאיר שמחה הכהן נ"י הגאבד"ק דינאבורג ע"ד הח"ס שהיו' ע"י מהרה היא גם הסרת מניעה ע"ש, השיב שבשעת הדחק יש להקל. והרב ר' ..... אמר שדברי הח"ס הם דברי שטות, ונבהלתי לשמוע קלות הדעת ממי שהוא רב יושב כסאות למשפט הוראה לדבר דברים כאלה על אור עולם הח"ס ז"ל, אשר בצדקתו ורוחב לבבו כפתחו של אולם הוא כאחד הראשונים ומי כמוהו מורה בכל חדרי תורה, ובעוה"ר רבו הקופצים בראש שלא למדו כל צרכן, ולא שימשו כל עיקר שימוש ת"ח, אשר לחד מ"ד עדיין הוא ע"ה. ואני השבתי שכדאי הח"ס לסמוך עליו גם שלא בשעת הדחק ומה זו שאלה לרבנים שבדורינו, שלא שימשו לת"ח וכ"א מולך מעצמו ומעודם לא עסקו בהוראות, ע"ד שר התורה עמוד ההוראה הח"ס ז"ל, אשר גם בשימוש רבותיו אין דוגמתו בין אדירי הגאונים'.

לחוש לדעת הראב"ד ד'עד רובו' במים

ה. עוד כתב מרן החזו"א להתנות: 'וידקדקו שיהי' השאובין פחות מהכשרים שבכור'. חידוש גדול למדנו כאן, דחייש החזו"א לשיטת הראב"ד, דנתן סאה ונטל סאה, עד רובו, הוא גם במים, וכיון שכך, בפעול אי אפשר לעשות 'זריעה', אלא פעם אחת בימות החמה בלבד. וכ"ז זה הוא דלא כשיטתו הידועה, שנתן יתרון למקואות העשויות ע"י זריעה והסיק שאין לחוש לשיטה יחידאה זו (לדעתו). ולפ"ר סתר בזה משנתו. ואמנם נראה שיש לבאר הדברים ולהשוותן אהדדי, ולצורך כך נסדר עיקר הדברים בקיצור ומתוך כך נבוא אל הביאור. והנה הדברים ארוכים מאוד ומשתרגים להרבה ענפים ואנו נצמצם הדברים רק הנצרך לבאר דברי החזו"א בספרו ובמכתבו זה:

תנן (מקואות פ"ז מ"ב) היו בו ארבעים סאה, נתן סאה ונטל סאה כשר. וע"ז שנו בגמ' (יבמות פב, ב): 'ואמר רב שילא בר יהודה אמר רב אסי אמר ר' יוחנן, עד רובו. היינו שלעולם צריך שיהיו מי הגשמים רוב, ומים הנזרעים מיעוט. ורוב הראשונים פירשוה למשנת מקואות הנ"ל, דאיירי במי פירות, דע"ז אמר ר' יוחנן שאם רבו מי פירות על מי גשמים,

לג. 'וסיפר הג"ר יצחק שלמה אונגאר זצ"ל רב דק"ק חוג חתם סופר בב"ב יצ"ו, כשהתחלתי לשמש כרב בדיר יאסין וכיום גבעת שאול, בניתי מקוה ובאתי לשאול את החזו"א בענייני המקוה בין השאר שאלתי על מי גשמים שהיו על הגג ועשינו חור בגג מול המקוה עם סתימת גומי על הגג השאלה היתה כשמוציאים את הפקק האם המים הראשונים שיוציאים מכח זה נחשבים ככח גברא. וכמדומה שהכשיר'. – מעשה איש, ח"ד עמ' צ"ט.

פסול. אבל כשנותן מים שאובין לתוך מי גשמים, אפילו כל היום כולו, שפיר דמי. דתיכף שבאו המים השאובין למי גשמים נכשרו. וכדתנן (שם פ"ו מ"ח): היה בעליון ארבעים סאה ובתחתון אין כלום ממלא בכתף ונותן לעליון עד שירדו לתחתון ארבעים סאה. ומפורש שא"צ שיהיו רוב מי גשמים. וכדברי הני ראשונים סתם מרן בשו"ע (ר"א סכ"ד): 'אבל במים שאובים שנפל סאה למ' סאה כשרים, ונטל מתוכן סאה אחת ונפל לתוכן סאה מים, כשרים, אפילו עשה כן עד עולם, כשר'.

אמנם כו"כ מן הראשונים פירשו דהא דתנן נוטל סאה ונותן סאה היינו במי גשמים וגם ע"ז אמר ר' יוחנן עד רובו. והם הרמב"ם (פ"ד ה"ז) והראב"ד (בעה"ג ס"א ה"ה). וכתב הש"ך שם בשם הרשב"ץ דראוי לחוש לדבריהם. אמנם הני ראשונים אינם עומדים בשיטה אחת ממש, באופן שכשרות מקוואות העשויות בזריעה דידן לכאורה שנויה ביניהם וכדלקמן. **דהנה**, אותם ראשונים שפירשו דאזהרת 'עד רובו' קאי גם אמי גשמים, מוטלת עליהם חובת הביאור, למשנה דממלא בכתף. וכנ"ל. וכתב בכ"י שם, דהרמב"ם יפרש דעד רובו הוא רק משום מראית העין, אבל בההיא דממלא בכתף שאינו נוטל ביד, אלא דהמים נופלים מאליהם, שפיר דמי, עכ"ד. נמצא לפי"ז דהרמב"ם יכשיר זריעה שלנו דדמי ממש למתני' דממלא בכתף. שאין כאן נטילה ביד.

אכן בשיטת הראב"ד מצאנו מבוכה, ועיקרה משום שהראב"ד עשה כמה מהדורות לחיבורו שער המים, ובכל מקום שינה הלכה זו, כמש"כ בחזו"א (ליקוטים למקוואות סי' ג' אות ג'). דבמקו"א (בסי' ג') כתב הראב"ד לבאר משנת ממלא בכתף, (דלא תסתור שיטתו דעד רובו הוא גם במים) דשם איירי בשפך מ' סאה מצומצמות, ומכשירים במחצה על מחצה. ולפי"ז אם שופך הרבה בלא שיעור, פסול. ולדבריו המים הנעשים בהכשר זריעה שלנו, פסולין. אמנם במקו"א (בסי' א') כתב דמחצה על מחצה פסול, וא"כ ע"כ אינו יכול לתרץ המשנה באופן זה, וע"כ יש לומר דלפימ"ש במהדורה זו, ס"ל דנ"ס ונ"ס עד רובו הוא רק משום מראית העין (בהרמב"ם הנו"ל), ובממלא בכתף ליכא משום מראית העין, וא"כ יכשיר זריעה שלנו.

ופי"ם החזו"א שמש"כ התשב"ץ והש"ך להחמיר בהראב"ד, כוונתם לשיטת הראב"ד במהדורה זו, שהכל משום מראית העין, באופן דזריעה שאין בה משום מראית העין, דדמיא לממלא בכתף, שפיר דמי, ולא כתבו להחמיר כראב"ד במהדורה אחרת, שלפיה גם זריעה תפסל עכ"ד.

ואחר כל זה, עדיין צריך ביאור, מפני מה כאן החמיר החזו"א לרב השואל, לחוש כדעת הראב"ד גם בזריעה. ואמנם הדבר יתבהר כשנדקדק בדברי החזו"א, מפני מה לשיטתו אין בממלא בכתף חשש של מראית העין. ונעתיק דבריו כלשונו:

"ונראה, דאף לדעת הראב"ד דפוסל במקוה שמימיו נבלעין ומשלימין אותן בשאובין עד שיהא רוב כשרין ולא מחצה על מחצה, מ"מ בממלא בכתף במקוה השלם וירד לריקני מודה דהא מעיקר הדין מתכשרין השאובין כשנזרעו במקוה שלם אלא במקום דנראה כנטל הכשרין פסול מדרבנן, וזה דוקא בנחו השאובין במקוה ואח"כ נוטל מן המקוה

או אח"כ נבלעין בקרקע, אבל בשופך שאובין למלא ויוצאין נראה כאילו השאובין יוצאין ליד וכשר, וזה מוכח ממתנ' דתנן ממלא בכתף".

נמצא דלדברי החזו"א, היכן שהמים השאובין נחים ואח"כ הם יוצאין (ולא חילק אם יוצאין ביד או מאליהם) אז יש לחוש למראית העין ואז לראב"ד פסול. ואמנם היכא שהמים יוצאים מיד, אז אין כאן מראית העין וגם הראב"ד (במהדורה זו) יורה שכשר. ולכן בכל זריעה שלנו שהמים יוצאין מיד החוצה לבור הטבילה, כשר גם לראב"ד.

אמנם לפי"ז כ"ז הוא דוקא בזריעה שלנו, אבל כשעושים זריעה לבור פקוק כמנהג שעשו בירושלים וכעצת החזו"א כאן, (והיינו משום שלא היתה אפשרות אחרת, וכמו שביארנו לעיל) והמים השאובין נחים בבור ואח"כ יוצאים, בכה"ג לפי סברת החזו"א, שייך כאן מראית העין והמים לא יוכשרו לדעת הראב"ד. ונמצא דמטעם זה החמיר החזו"א כאן לחוש לראב"ד שלא ירכו השאובין על הגשמים, דכל שהמים נחים, מחמירין עד רובו.

ואם כנים הדברים, הרווחנו גם להבין דברי חכמים, מפני בחר החזו"א לענין הכשר שאובין בזוחלין (לעיל אות ג') לעשות באופן שיכנסו השאובין לתחתית המקוה, ולא נח"ל לעשות פקק כמנהג ותיקין, והיינו משום דלשיטתו בכה"ג שעושים בפקק, אין יוצאים ידי שיטת הראב"ד, דלבריו כל שהמים נחים יחמיר הראב"ד דעד רובו. ודוק בזה.

בשול"י הדברים יש להעיר דכל קוטב שיטת החזו"א בענין זה, סובב ע"כ דלבריו גם הראב"ד ס"ל דעד רובו הוא משום מראית העין, אבל רבים מן האחרונים פליגו וס"ל לראב"ד הוא מעיקר הדין ועל צבאם מרן הק' מצאנו בדברי חיים וז"ל לה' : 'להרמב"ם יוכל להיות דמטעם משום מראית עין כדברי הרמב"ן ז"ל אבל לראב"ד לפי הנראה מפשט דבריו משמע שהוא מדאורייתא אך מש"ס יבמות הנ"ל נראה להדיא שהוא דרבנן ואך על כל פנים שאינו מפני מראית עין רק פסול ממש כמו שיראה המעיין בדבריו: עכ"ל.

ונראה דכוונתו למש"כ הראב"ד שם (סי' ג' אות ג') להוכיח דשאובין דרבנן, מגמ' יבמות הנז"ל, ושם הביאו מאן דס"ל דבפסול דרבנן לא בעי רובא לבטלו אלא אפילו חד בחד גם מבטל, ושאלו ע"ז בגמ', ובדרבנן לא בעי רובא, והא א"ר יוחנן נ"ם ונ"ס עד רובו. וכתב הראב"ד 'אלמא אפילו ברובו נמי דרבנן קרי לה', משמע דס"ל לראב"ד דאם שאובין היה דאורייתא, אזי נ"ס ונ"ס גם היה פסול מדאורייתא, אלמא שאינו משום מראית העין אלא פסול ממש.

לד. וקשה, דהתינח שמשום כך יש להכשיר את הבור שלמעלה (בור מי הגשמים), משום דנקטינן דכל המי גשמים נשארו בו והשאובין דן שיצאו, אבל הבור התחתון (בור הטבילה) איך נכשר, אחר דנקטינן דכולו שאובין. ויש לומר דכיון דעיקר הדבר הוא משום מראית העין, אין אנו עוסקין עתה בבור התחתון, ומספיק שאין ניכר מהמעשה שמוציא מהבור העליון את כל המי גשמים, שלא נטיל עליו גזירת עד רובו. ועיין. ואמנם באמת לא ברירא לי, אחר שהסכים החזו"א דגם הראב"ד ס"ל רק משום מראית העין, אמאי לא הוה נח"ל בסברת הב"י בדעת הרמב"ם, שחילק בין נטל ביד לבין יצאו המים מאליהם וצ"ע.

לה. שו"ת ח"א סי' ל"ז.

וכבר הביאו שכן מפורש בספר האשכול (מהדורת הרצב"א, הל' מקואות סי' נ"א, אם נסמוך על חזקת הספר ובפרט בדברים פלאים כאלה וד"ל) וז"ל שם: ויש מי שאומר דנתן סאה ונטל סאה דפסול אי לא נשתייר רבו במים שאובין שנתן לתוכו נמי דינא הכין, ומשום מראית העין אסור וכו' ויש מי שמוסיף דהא דאמר בפרק הערל צריך שישתייר רובו לאו משום מראית עין אלא מדינא קאמר וכו'. עכ"ל.

וכן משמע מתשו' מהר"ם (שו"ת הרשב"א ח"א סי' תש"ל) שהוכיח מדין דער רובו, דבכל ענין אמרינן חוזר וניער, ולכך חוזרת הסאה וניעורה ומצטרפת לפסול המקוה. ומבואר שפסול ממש ולא משום מראית העין. וצ"ע.

עוד באו בתשובת מרן החזו"א כמה עניינים וגדרים הידועים גם מתוך ספריו: בגדר וחילה שאינה ניכרת, בחידושו דהמשכה לא בעינן ג"ט במקום שהמים מכונסים בגומא, ועוד כאשר ימצא המעיין.

שאלת הגאון רבי מאיר ליבערמאן זצ"ל

רבי מאיר ליבערמאן זצ"ל

רב דיעלענעווא יצ"ו

הרה"ג **רבי מאיר ליבערמאן** זצ"ל לוי נולד בעיירה **סטויבץ** הסמוכה למיד בפולין הליטאית (Stolpce כיום בבלרוס), בשנת **תרנ"ג** לאביו הרה"ג **ר' שלמה ליבערמאן**, ולזקנו הגאון **רבי משה דוד זילבערג**, מלפנים רבה של **מעזריטש** שבפולין ואח"כ יושב על מדין בק"ק **בריסק** לוי.

לוי. ע"פ מידע שנתקבל מנכדיו שליט"א. ברכותינו שלוחה בזה לידידינו הרה"ג **רבי אלי' מאיר רייך שליט"א**, על טרחתו באיסוף ועריכת קוי התולדות (**המערכת**).

לוי. הגאון **ר' משה דוד זילבערג** (שינה את שם המשפחה של בנו בכדי להתחמק מגזירת הגיוס ע"י שנרשם כבן יחיד להוריו) נולד **ברבזעוויץ**, ואחר נשואיו לבת אחד מתושבי העיירה **סטויבץ** התגורר שם. הוא לא רצה להתפרנס מרבנות ושימש כשו"ב. לימים כשנשא בנו **ר' שלמה** וחיפש לעצמו במה להתפרנס, לימדו אביו מלאכת השו"ב ומסר לו את משרתו בסטויבץ. בגין כך נאלץ האב לקבל על עצמו עול הרבנות, ונתקבל כרב בעיר **מעזריטש** בפולין וכיהן שם ברבנות כמה שנים. למרות שהיה מתנגד, ורוב בני העיר היו חסידים שנסעו לצדיקי פולין, היה מקובל ואהוב על בני העיר. לאחר כמה שנים מררו את חייו איזהו מתושבי העיר (מחמת שהבחינו לובש שלייקעס (כתפיות) שאז הי' דבר חדש ולא הי' מקובל עדיין) עד שהוצרך לילך מן העיר ואז קבע מושבו בעיר **ווארשא**, וכדי להתפרנס לימד את בניו של נגיד א'. באותו זמן התודע להגרי"ד **מבריסק** זצ"ל בעל "בית הלוי" שביקר בווארשא. הגרי"ד התפעל מידיעותיו המופלאות בתורה, ומינה אותו לדיין בבריסק. במשורה זו שימש עד פטירתו בשנת **תרס"ד**. אחר פטירתו כיהן כדיין במקומו, חתנו הג"ר **חיים יעקב שולמאן** זצ"ל מח"ס "עקבי חיים" שעבר אח"כ לשמש כרבה של

אביו ר"ש כיהן כש"ב של העיירה והיה מפני העיר וחשוביה. בשנת תרע"ד, עת התלקחה מלחמת העולם הראשונה, גזרו השלטונות על רב העיירה הג"ר **יואל סאראצקין** זצ"ל (אחיו של הגאון הנודע **רבי זלמן סאראצקין מסלוצק**) שהיה נתין מדינת **רוסלאנד**, לעזוב את ארץ **פולין**. טרם עזבו ביקש הרב להושיב על כסאו מי שימלא את מקומו וכתר הרבנות הולמו. באותה עת התגורר בעיירה אברך צנוע ונחבא אל הכלים, **ר' אברהם ישעיהו קרליץ** מי שלימים נודע כ'**חזון איש**^ל. ר' יואל שהכיר בערכו ועמד על גדלותו, ביקש ממנו למלא את מקומו^ל, ואכן בהעדרו של הרב, עסק החזון"א בעניני הרבנות^ב. משארכו הימים ביקש החזון"א לפרוק מעליו עולה של רבנות שלא היה לפי מידותיו ותכונותיו, ואחר כחצי שנה ביקש מר' שלמה ליבערמאן לקחת על עצמו את תפקיד הרבנות, והוא חזר ללמוד בצניעא ללא הפרעה.

עם פטירתו של ר' שלמה ליבערמאן ב'**ד לחודש טבת תר"פ**, מינו בני העיר על מקומו את בנו הגדול, הרה"ג **ר' יהושע דוב**^{בא}. בימים ההם ככה"ע עדיין התגורר הגאון החזון"א

מוהילוב במדינת רוסיה (הוא היה אחיו של הר"ר שמחה שמואל שולמאן זצ"ל מטיקטין אבי הג"ר מרדכי זאב שולמאן זצ"ל ראש ישיבת סלאבודקא בב"ב).

לח. החזון"א הגיע ל**סטויבץ** בשנת תר"ע, גם שם השיגו המלחמה הארורה. בתיאור נדיר רשם החזון"א את מאורעות התקופה בחידושי למסכת כלים (בראש סי' ז): בע"ה יום א' ט"ו תמוז העת"ר [שנת מלחמה על פני כל הארץ, אשר עשו ממלכת **אשכנז אוסטריא**, את ממלכת **רוסיה אנגליא צרפת**, וחברו עיירות ונהרסו מדינות במושב בני ישראל, ורבבות מבני ישראל גלו בלי משען ומשענה, ונערי בני יהודה נפלו חללים על שדה קרב מזה ומזה, ומעטו בתי מדרש לתורה באין תומך ומחזיק, והמהומה רבה בקרב כל ישראל] סטויפצי [שנשרפה כמעט כל העיר ביום ב' כ"ה סיון וכל יושביה בלחץ ובדחק באין בית לגור ואין מקום ללון]. בסוף חידושי לעירובין רשם החזון"א: **חידוש זה חידשתיו במרתף בסטויבץ כשהתעופפו כדורי מות מעל לראשי**.

למ. וידוע תיאורו של הגרי"א **הענקין** בהספדו על החזון"א (פירשי לב איברא עמ' 92) על מפגשו הראשוני עם החזון"א בסטויבץ: בראשית בואי נכנסתי אל בית הרב דשם הגאון ר' **יואל סאראצקין** זללה"ה וראיתי אברך אחד מתהלך הנה והנה בלי תלבושת רבנית. שאלתי מי הוא? והשיב בן הרב **דקאסאוא**. מה מעשיו? חנוני שאלתי אם הוא קובע עתים לתורה והשיב, כשיש פנאי. שאלתי מה הוא עושה כעת בבית הרב השיבני הרב קרא אותי. חשבתי מסתמא יש לו איזה סכסוך עם מי במסחרו. אחרי זה נודעתי שאברך זה חיבר ספר גאוני ואינו רוצה ליהנות מן הציבור והרב קרא אותו לבקשו שימלא מקומו ברבנות כשיסע להתרפאות. הגרי"א מצין שם שהחזון"א עסק אז עמו גם בהלכות מקוואות, ויש להוסיף מהמובא בספר **זכרון סטויבץ-סוורז'נא**, (תשכ"ה, עמ' 36) שבעת שנהרס המקוה בסטויבץ בהפגזות, סייע החזון"א בשיקומו, וכנראה הכוונה בצד ההלכתי. החזון"א היה אז בן ל"ה בלבד.

מ. עיין בדברי הרב הענקין שם.

מא. ר' יהושע למד בצעירותו במיר אצל הג"ר **חיים ליב טיקוטינסקי** זצ"ל, ואח"כ אצל הג"ר **אליהו ברוך קמאי** זצ"ל ראש הישיבה דשם. מאוחר יותר למד בישיבת **סלאבודקא** והיה מקורב להגרנ"צ **פינקל** זצ"ל. כשהגיע לפרקו, התחתן עם בתו של הג"ר **שמעון דוב אנאליק** זצ"ל רבה של **שעדליץ** מח"ס "**אורח משפט**". אחר נשואיו ישב בצל חותנו בשעדליץ. בפרוץ מלחמה"ע הראשונה, נאלצו כל היהודים לברוח, והוא נסע ל**מינסק**. בשנים הללו הרביץ תורה בכמה ישיבות ב**רוסלאנד**, אולם כשגברו ההצקות מהשלטונות, חזר לעיירת הולדתו **סטויבץ** שעליה שמע שתחזור להיות תחת שלטון ממשלת **פולין**. כאמור, בשנת תר"פ התמנה לרב העיירה במקום אביו. את כתב הרבנות כתב מרן החזון"א זצ"ל בעצמו. בשנות כהונתו, שיקם ר' יהושע את מוסדות העיירה שנהרסו בעת המלחמה. הוא בנה מקוה טהרה, יסד ת"ת לילדים ובית חינוך לבנות. בשנת

בסטויבין, והוא אשר הכתיר את אביו, כתב עתה לבנו את כתב הרבנות. כך היה הקשר האמיץ בין הגאון החזו"א למשפחת ליבערמאן.

הרה"ג ר' מאיר קיבל תורה מרביתו הגדולים בישיבות מיר, ראדין וסלאבדוקא. אחר נישואיו חזר לסטויבין והרביץ שם תורה. בשנת **תרפ"ח** קיבל את רבנות **יעלענעווא**, עיירה קטנה ליד **סובאלק**. מאוחר יותר עבר לגור בסובאלק. בפרוץ מלחמת העולם בשנת **ת"ש** נמלט עם משפחתו ל**וויילנא**, מקום ריכוזם של אלפי פליטים שנמלטו מארצות הכיבוש. בוויילנא נשאר כמה חדשים עד שעלה בידו לסדר תעודות ע"מ להגר לארה"ב, ואז נסע לקובא **ביאפאן** דרך **וולאדיווסטוק** אשר בחופה המזרחי של רוסלאנד. אחרי חג הסוכות **תש"א** הגיע להנמל בעיר **סיאטל** שבמדינת **וואשינגטאן**. תחילה התגורר בניו **יארק**. בשנת **תש"י** התמנה לכהן כרב בקהילה חדשה שהתייסדה בעיר **ריטשמאנד**, במדינת **ווידזשיניא**, בשם **"בית תורה"**. במסגרת קהילה זו נוסדו בית ספר יהודי, מקוה, ובית עלמין ליהודי העיר. כשנסגרה הקהילה בשנת **תשכ"ב**, עבר רבי מאיר לעיר **מיאמי** במדינת **פלארידא**, שם פתח בית כנסת. בסוף ימיו, עבר לגור ליד ילדיו ב**מאנטריאל** ושם שחל"ח בשנת **תשל"ו**. ומנו"כ בהר המנוחות שבירושלים.

ב"ה י"א אלול תפר"ח יעלעניעווא

שלו' וברכה לכבוד הגאון האמתי בבש"ת מוהר"ר א"ש קארעליץ שליט"א.

בבר נודע לכת"ר כי יצאתי בשלימות מסטויפין ותקעתי אהלי בעיר יעלעניעווא הסמוכה לסוואליק²² היא עיר קטנה מספר המשפחות לא יגיעו אפילו לחמישים, אולם הם משביעים לי רצון לא פחות מעיר גדולה בכפלים מיעלעניעווא. ומלכד בנין בית המבילה שהתחלנו אחרי עמל רב בזה הקיץ לבנות, אין לי בפה שום עמל וטרדות עיר שלמה ושלוה.

ועתה הנני לשאל פ"ק בענין המקוה, סמוך לבית המבילה אין לנו שום מעין, רק סביב יש אגם של מי גשמים, ומהאגם יוצא המים בהמשכה ע"י צינור בקרקע²³ להבור ומתבור ע"י נקב גדול בכותל שבין הבור להמקוה. ובזמן הקרים וימות הגשמים עולה הכל כהונן, רק איזה חרשים בזמן הקיץ מתמעטים המים בהאגם ולכן אי אפשר לנקות המקוה ע"י המים הבאים מחדש מהאגם, ואחרים הגידו לי שהם זוכרים מכבר כי בזמן היובש היו

תר"צ, הודיע הרב הרשמי ר' **יואל סאראצקין** שרצונו לצאת את **מאסקאווא** ולחזור לפולין. בני העיר לא רצו לקבלו מחשש שיתהווה מחלוקת. אולם ר' יהושע לחץ עליהם לאשר את חזרתו, כדי להצילו מצפרני הרוסים. ר' יהושע התפטר מכהונתו הרשמית, ור' יואל חזר לכהן כרב. ר' יהושע המשיך בפעולותיו הכבירות למען בני העיר, ובהרבצת תורה בין הצעירים, והיה אהוב על כל בני העיר. אחר פטירת ר' יואל ב' **תמוז תרח"צ**, חזר ר' יהושע לכהן כרב העיר. ר' יהושע דוב נהרג עקד"ה יחד עם בני העיר ביום י"ב **תשרי תש"ג**. ר' יהושע מת מות קדושים, כאשר יסופר ע"י בני הקהילה. הי"ד.

מב. (Suwalki) שייכת למדינת פולין, עוד לפני מלחמות העולם, וגם כיום. קרובה מאד לגבול ליטא. העיירה "jeleniewo" (יעליניווא) שוכנת מס' ק"מ לצפונה של סוואלק.

מנ. שו"ע ר"א סמ"ח.

ממלאים מים שאובין הרבה להבור ובבור הלא נמצאים מי גשמים מהאגם יותר ממ' סאה וע"י הדוחק הולכים ממילא המים מהבור למקוה כמו שעושים המקואות העליונים.

וע"ז מסופקני אחרי שאין הבור עשוי מסיד מכל הצדדים רק בותלי עשוי מלבנים ואף אם נסתם הנקבים בהבור עכ"ז יש לחוש בהבור לזחלין ע"י הקרקע שבו לע ואף שלפי דברי המחבר בסעיף נ"א ב"ד ס' ר"א שאין לחוש שבליעת קרקע היכא שאין הזחילה ניכרת עכ"ז יש חשש אולי תהי' ניכרת, עכ"פ לע"ד אין לחשוב להבור למקוה כשרה ולשפוך לתוכה מים שאובין כל מה שירצה ולמבול. וא"כ מסופקני אם יועיל להבשיר המקוה ע"י מי תערובות כאלו אחרי שאין המים באים ממקוה כשרה^י.

ובבב"ל לע"ד ה' טוב יותר לשפוך המים שאובין בזמן היובש לתוך האגם כי הלא יש באגם מ' סאה ואפילו בזמן היובש וממילא ילכו המים למקוה כמו בזמן הגשמים, ויעיל זה שיהי' מרוחק שלשה טפחים - שזה דין המשכה של מים שאובין - אפילו אם יש רק רוב של מ' סאה מים כשרים כמו בסעיף מ"ד^י, ויכתוב לי בזה חוות דעתו איך לעשות.

ועוד מסתפק אנכי אם יש להבור דין מעיין^י כי תיכף בחפירת הבור בעומק ארבעה אמות נתמלא מים אף שאין לו עדיין החיבור להאגם, והאומן אמר כי יש לחשוש שיש למטה בהבור מעיין רק אנכי אמרתי כי נתמלא מהאגם אף שאין עדיין החיבור למעלה עכ"ז אולי יש חיבור למטה להאגם דהא ארעא חלחולי מתחלחלת, והנה לפי דברי המשכנות יעקב וס' מ"ה שהביא הפתחי תשובה בס"ק כ"ח מוכח מרמב"ם ופ"ט ממקואות ה"ג שלא כדברי הרמ"א לקמן וסנ"ב שמקוה סמוכה לנהר יש לו דין מעיין רק מדברי הרמב"ם משמע שאין לו רק דין מקוה^י, ובבב"ל זה אנכי מסתפק ושואל לכת"ר לפתור לי הכל בפרוטרוט, ואקצר.

פ"ש לכל בני משפחתו הרמה.

מאיר ליבערמאן החופ"ק יעלעניעווא

י"ד גדולות עם ספרי אחרונים אין ת"י הנ"ל.

מד. לענין מקוה של זחלין אם מטהר שאובין ראה מש"כ במבוא אות א'.

מה. ר"ל שבאמת אין הבדל בין הבור לאגם, ואם אנו חוששים להחזיק הבור כזחלין, כ"ש שהאגם הוא זחלין, אלא שבאגם יש ריווח שאם שופכים מים שאובין לתוך האגם, אפילו אם נחוש ונאמר שאין השאובין נטהרין בזחלין, והם נשארו בפסלותן, מ"מ כיון דהמים באים לבור בדרך המשכה, הא קי"ל ששאובין בהמשכה כשירים ברוב מי גשמים. וא"כ ישפכו שאובין לתוך האגם (בשיעור שיהיו רק מיעוט המקווה) ואז אין כל פקפוק.

מו. שמטהר גם בזחלין.

מו. עיין במבוא אות ב' שהארכנו דמש"כ לצדד לתת על בור הגשמים דין מעיין משום דברי הרמ"א הוא צ"ב רב.

תשובת הגאון בעל חזון איש זצ"ל

שלוש **מכתב** **דנא** **הגיעני** **היום** **בשובי** **הביתה** **מנאות** **הקין** **ועדיין** **לא** **נסדרו** **הסדרים** **בבית**, **ולכן** **לא** **נודמן** **לי** **גם** **פסת** **נייר** **ובהיות** **שאין** **ראוי** **הדבר** **להחמיץ** **הנני** **ממהר** **בזה**, **כי** **על** **דעתי** **כל** **שיש** **מ"ס** **ודאים** **בבור**, **יוכלו** **לשפך** **שאוובין** **בבור**, **ויהא** **הנקב** **שבין** **המקוה** **לבור** **פקוק** **בשעת** **שפרכת** **השאוובין**^א, **ואח"כ** **יפתחו** **את** **הנקב** **ויבואו** **המים** **למקוה**^ב, **וידקדקו** **שיהי'** **השאוובין** **פחות** **מהכשרים** **שבבור**^ג, **ומה** **שיש** **חשש** **זחלין** **בבור** **למש"כ** **בע"ה** **בסוף** **קונ'** **המוקצה**^ד, **יש** **לסמוך** **לדינא** **שאף** **וחילה** **ניכרת** **כשר** **כל** **שאין** **רובו** **זוחל** **בב"א** **רק** **דרך** **סדק** **ונקב**^ה, **והכא** **ודאי** **אין** **הזחילה** **ניכרת** **בבור**, **שבנני** **לכנים** **עדיף**

מח. **כדי** **שלא** **יהיו** **המים** **זוחלין** **בעת** **הכשרת** **השאוובין** – **מבוא** **אות** **ג.**

ממ. **ואין** **כאן** **משום** **הוויתו** **בידי** **אדם** – **מבוא** **אות** **ד.**

נ. **לחוש** **לדעת** **הראב"ד** **דער** **רובו** **הוא** **אפילו** **בלא** **נתן** **ונטל** **ביר** – **מבוא** **אות** **ה'.** **א"ה:** **אמנם** **עדיין** **יש** **להקשות**, **דהחזו"א** **ביו"ד** **סי'** **קל"ט** **סק"י** **כתב** **דנראה** **דגם** **לדעת** **האוסרים** **נתן** **סאה** **ונטל** **סאה**, **מ"מ** **אם** **הכניס** **השאוובין** **לבור** **דרך** **המשכה**, **בזה** **ודאי** **יש** **להקל** **ולהתיר** **גם** **ברוב** **שאוובין**, **כיון** **לדעת** **הרבה** **ראשונים** **מן** **התורה** **מהני** **אף** **המשכה** **בכולו**, **ופסולו** **הוא** **רק** **מדרבנן** **(תוס' ב"ב** **ס"ו ב'.** **ועי' דברי** **חיים** **בפתיחה** **אות** **ה'** **שהוכיח** **כן** **מד'** **הראב"ד** **והמרדכי),** **וא"כ** **תו** **אין** **לחשוש** **לנתן** **סאה** **ונטל** **סאה**, **(וכ"כ** **בגידולי** **טהרה** **שו"ת** **סי' י"ד,** **לחו"ש** **שמלה** **ס"ק נ"ד,** **ובשו"ת** **אבני** **נור,** **ושו"ת** **עמק** **שאלה** **סי' נ"ה,** **ובשו"ת** **מהרש"ם** **ח"א** **סי' קמ"ה** **הביא** **שכ"כ** **בישועות** **יעקב** **בתשו'** **שבסו"ס** **ר"א,** **אמנם** **בעמק** **שאלה** **(שם)** **כ'** **דהתשב"ץ** **(שם)** **חושש** **לד'** **הראב"ד** **אף** **בבאו** **המים** **בהמשכה),** **ולכאורה** **לפמש"כ** **החזון** **איש** **דכל** **שהמים** **נחו** **בבור** **לפני** **שהגיע** **במקוה** **חשוב** **המשכה** **(עי' לקמן** **בהמכתב),** **והרי** **הכא** **הצריך** **לפקוק** **הנקב** **כדי** **להכשיר** **השאוובין**, **כדי** **שלא** **יהא** **זוחלין**, **וא"כ** **הו"ל** **המשכה** **להשאוובין**, **ואמאי** **בעינן** **שיהא** **רוב** **מי** **גשמים**, **ויל"ע** **דאולי** **יש** **לחלק** **בין** **המשיכו** **לפני** **שהגיעו** **השאוובין** **בבור** **ותערבו** **עם** **הכשרים**, **להמשכה** **אחר** **שכבר** **יש** **בבור** **רוב** **שאוובין**, **דכבר** **נפסלו** **המים**, **וצ"ע** **בזה.**

נא. **נדפס** **בפנ"ע** **בווילנא** **שנת** **תרפ"ג** **ובנדמ"ח** **נדפס** **בליקוטים** **למקוואות** **(סי' ד' אות ד)** **וביור"ד** **(סי' ק"מ אות ד').**

נב. **זו"ל** **החזו"א** **שם:** **'נמצא** **פסקו** **של** **דבר,** **למאי** **דקיי"ל** **כהרא"ש,** **כמבואר** **בשו"ע** **וכן** **הסכים** **הגר"א** **דנקב** **וסדק** **בכותל** **אינו** **מחשיב** **זוחלין** **אלא** **מקצת** **המים** **הסמוכין** **להנקב,** **אבל** **הרחוקין** **בין** **מלמעלה** **מהנקב** **ובין** **מכנגד** **הנקב** **המשוכין** **להלאה** **באורך** **ורוחב** **המקוה** **חשיב** **אשבורן,** **והלכך** **טובלין** **במקוה** **אף** **שיש** **בה** **נקב** **בקרקעיתה,** **ומיהו** **אותו** **מעט** **המים** **הסמוך** **להנקב** **המתעורר** **לצאת** **זוחלין** **ואין** **טובלין** **בו** **והלכך** **יש** **להזהר**, **שיהי'** **כל** **גוף** **הנטבל** **מכוסה** **במי** **האשבורן,** **וכן** **אם** **המים** **שוטפין** **על** **פני** **המקוה** **וזוחלין** **ע"פ** **כותליה** **צריך** **לשחות** **בשעת** **טבילה** **למטה** **לתוך** **חללה,** **וכ"ז** **בנקב** **קטן,** **אבל** **בנקב** **גדול** **כ"כ** **שכל** **המים** **מתעוררים** **לצאת** **בב"א** **חשיב** **הכל** **נזחל,** **ושעור** **הנקב** **לפי** **רוב** **המים** **דבמים** **רבים** **ישאר** **מ'** **סאה** **אשבורן** **אף** **בנקבים** **גדולים,** **ואב** **לכולן** **חרדלית** **של** **גשמים** **שגודרו** **בכלים,** **אף** **שהנקבים** **רבים,** **מ"מ** **יהיו** **בה** **מ'** **סאה** **אשבורן** **בשעת** **טבילה,** **כמש"כ** **הרא"ש** **בפסקיו** **סי' י"א,** **ובמקוה** **שאין** **בה** **רק** **מ'** **סאה** **פוסל** **נקב** **משהו** **אף** **שאין** **ניכר,** **דאותו** **המעט** **חשיב** **נזחל** **ובצר** **לי'** **שיעורא** **דמ'** **סאה'.** **וע"ע** **במקו"א** **(מקוואות** **תנינא** **סימן** **קלה ד:)** **סעי' נ'** **מקוה** **של** **מ"ג** **שנפרץ** **בו,** **ברא"ש** **מבואר** **דחולק** **בתרתי** **לא** **מבעיא** **בנקב** **למעלה** **ממ"ס** **דלא** **מפסל** **המקוה** **שמן** **הנקב** **ולמטה,** **ולא** **אמרינן** **דכל** **המים** **מקרי** **זוחלין** **דמיא** **מבלבלי** **וכלו** **זוחל,** **אלא** **אפי'** **אם** **הנקב** **למטה** **אין** **נקב** **עושה** **זוחל** **אלא** **המים** **הסמוך** **לו** **שזוחלים** **ומנענעים** **כבר** **לצאת** **אבל** **המים** **הרחוקים** **מן** **הנקב** **שתנועתם** **מעוטה** **מפני** **קטן** **הנקב** **דינן**

מבור בקרקע" וגם בור בקרקע אין הוחילה ניכרת וכמש"כ הרשב"א י"ד. ועוד אף אם הן זוחלין, מ"מ כיון שרוב המים כשרין ומיעוטן שאובין הו"ל נתערבו השאובין והכשרים חוץ למקוה אם רוב מן הכשרים כשרי"ה. וא"צ ג"ט כיון שהנקב פקוק בשעה שהשאובין נוחין בבור, הו"ל הנחה גמורה כ"כ במק"א בס"ד י"י, ולכן יש להקל לשפוך שאובין לבור. ומיהו אם יצטרכו לנקות בירחי הקיץ ב' פעמים, טרם ששפכה האגם בינתים, יש לחוש שיתוספו

כאשבורן. [ועיין בתשו' הג"ר צבי דומב זצ"ל, הגדפסת באמרי צבי ח"ב עמ' 14: '...ובא אלי הבלן ואמר לי שהבור שבו האוצר המים זוחל למעשה מזמן רב ואינו יודע מקום זחילתו, ושאלו מאז להגאון בעל חזו"א זצ"ל ויצא הדבר בהכשר...'].
ג. א"ה: עי' שו"ת חתם סופר יו"ד סי' רי"א שכ' דמקוה מרוצף מאבנים חשוב זחילה שאינה ניכרת, דמה לי בלוע בקרקע או בלוע באבנים, ועי' בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ב סי' ס"ו או כ"ה) דתמנה על הח"ס, דהרי מבואר בהג"ה סעי' מ"ו דרצפה של אבנים אינו בולע כלל, ואולי לזה כ' החזו"א שבנין לבנים עדיף מבור בקרקע. אמנם עי' בשו"ע או"ח סי' שנ"ז ס"ב דמבואר שם דרצפת אבנים מבליעים, ועי' בנתיב חיים שם שהק' ממש"כ בהג"ה סעי' מ"ו, ועי"ש מה שמחלק בין אבנים גדולים לקטנים ויש עפר ביניהם. גם יש לציין למש"כ הח"ס בס' ר"א דוחילה בתוך אבנים חשוב זוחלין ופסול, ועי' בליקוטי הערות שם, שכבר עמדו עליו שדבריו נסתרים ממש"כ הח"ס בעצמו בס' רי"א.

נד. בשער המים שער ב' והובא בשו"ע שם סנ"א. וז"ל החזו"א שם: ולענין בליעה בקרקע נראה לפי דעת הרא"ש שאינו מענין זחילה כלל, ולא חשיב כל המים זוחלין עי"ז, ואף אם הבליעה הרבה מ"מ כל המים חשיב אשבורן, דלא גרע מנקב, ואף לדעת הרשב"א כל שאין העין רואה את תנועת המים ליציאתן לתוך הכתלים חשיב זחילה שאינה נכרת, והלכך יש להכשיר מקוה שממיה נבלעין ואף אם מתייבש כלו בזמן קצר כל שאין זחילה נכרת, ונראה דגם בנקב כשר לדעת הרשב"א כל שאין ניכר איזה תנועה בהמים, ואף אם יסתכל במקום הנקב יראה איזו יציאה, דאל"כ לא יתכן זחילה שאינה נכרת אלא בנקב דק מאוד.

נה. פ"ד ממקוואות מ"ד, שו"ע שם סמ"ו.
נו. ז"ל מרן בחזו"א (תניינא סי' ח' אות יג): ונראה דהא דבעינן ג"ט היינו בלא נחו המים באשבורן אבל כששפך מהכלי בגומא שבשפת המקוה ואח"כ פתקן למקוה עדיף ממרחק ג"ט, וכן מבואר בר"ש פ"ד מ"ד בפותק מן הגג ובפ"ז מ"ג בג' מקוואות דאין שיעור לעובי הכותל ואין חילוק בין שפך מתחלה השאובין תוך ג"ט סמוך למקוה או שפך ברחוק, וזה דלא כמש"כ התשב"צ להוכיח מכאן דלא בעינן בעלמא ג"ט די"ל דכיון שנחו המים חוץ למקוה כו"ע מודו דלא בעינן ג"ט. [א"ה: וכ"כ החזו"א בקמא סי' ו' ס"ק ט ועיין שו"ת נפש חיה סי' ס"ז שכתב כדברי החזו"א ועיין רש"י תמורה י"ב ע"ב ד"ה מטרתו] ויש להעיר למש"כ בתרוה"ד (שו"ת סי' רנ"ח, הו"ד בבב"ב יו"ד ח"ב יו"ד סי' צ"א) בנידון מקוה של מעיין שהיו בו ג"ל שאובין, וקי"ל דג"ל שאובין פוסלין מקוה של מעיין שאין בו מ"ס. וכ' התרוה"ד פתרון לזה שיכניסו לתוך הבור עפר בשיעור ב' או ג' טפחים והמים השאובין יבלעו בו, ואם ייצאו החוצה מן החול, הרי יש לדונם כשאובין שנמשכו. והנה האחרונים כתבו (עיין דרכי"ט ס"ק ק"ט) דמש"כ בתרוה"ד שיעור ב' או ג' טפחים, היינו משום דס"ל כדעת הסוברים דא"צ שיעור ג"ט, אכן זה קצת דחוק בלשון. ולדברי החזו"א י"ל דבבב"ב ג"א צ"ע שיעור כלל, דהמים המכונסים בתוך העפר הרי הם כעומדים ברשות אחרת (וזה כל יסוד דברי תרוה"ד לדונם כנמשכו), והם עומדים ומכונסים, וא"כ א"צ שיעור כלל. ומש"כ תרוה"ד ב' או ג' טפחים, הוא שיעור מציאות, דבכמות כזו של עפר יבלעו המים בתוכו. ועיין.

א"ה: אמנם עיין בחזו"א (תניינא סי' ה' סק"ה), דמהני המשכה זו אף בלא פקק הנקב בשעה שהשאובין בשעה שהשאובין באין לבור, ולכאורה בלא נחו המים בבור, ומיד נשפכו לתוך המקוה, א"א לומר דחשוב המשכה, דאי נימא הכי א"כ לעולם לא יצטרך המשכה ג' טפחים, דהא הי'

השאובין על הכשרים. ומ"מ יש להקל גם בזה^י, בצירוף ספק מעין^י, והרבה חולקים על המשכנות יעקב^י. ומיהו יש עצה לאחר שנקו את המקוה ומלאוה מחדש לשפך לתוכה שאובין הרבה, עד שישבו מי המקוה ומלאו את הבור, והמים שיצאו מהמקוה הן מים כשרים^ב, אבל אין זו עצה בטוחה כי סוף סוף ישארו שאובין לפי חשבון. הרוש"ת מבשרו בכוח"ט בסשצ"ג אי"ש.

במ"א לפני שהגיע למקוה (וכ"כ בחזו"א תניא סי' ח' סק"ג). אמנם עי"ש שצ"ח למש"כ בקמא סי' ו' סק"ט, ושם כתב עוד חידוש דין דמים וחולין אינן נפסלין בג' לוג שאובין, מפני שאין כאן מקוה וכשחוזר וגורדן חשיב המשכה. (ובלחם ושמלה לחם סקצ"ב, כתב דמקוה הזוחלת אפי' יש בה מ' סאה, נפסלת בג' לוגין מים שאובין, כיון שאינה יכולה לטהר את השאובין כ"ז שהיא זוחלת, אמנם במי השלוח ס"ב סק"ב, ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רמ"ח, ומנחת פיתים סעי' נ', שו"ת אמרי יושר ח"א סי' צ"ד, ח"ב סי' ע"ג, כתבו דאין ג' לוג פוסל מקוה הזוחלת, אך זהו דוקא כשיש בה מ' סאה, והחזו"א ח' דגם כשאין בה מ' סאה, אם נפלו השאובין כשהי' זוחלת, כיון שאין כאן מקוה, כשפסק מלזחול הו"ל המשכה) וכיון שכן שפיר כתב דכשהעביר מיעוט שאובין ע"ג רוב מי גשמים, אז אפי' אי נימא דאינו מכשיר, מ"מ הו"ל ריבי' והמשכה, דע"ג הזוחלין כיון שאינה מקוה חשוב המשכה.

ולפ"ז יל"ע במה שכ' כאן דבמיעוט שאובין הו"ל נתערבו השאובין והכשרים חוץ למקוה, כיון שהנזק פקוק בשעה שהשאובין נוחין בבור, הו"ל הנחה גמורה, ולכאז' כל החשש כאן דל"מ הזריעה הוא, משום דאולי הבור זוחל ואינה מטהר השאובין, והרי כיון שזוחל ואי"כ מקוה, בלא"ה חשוב המשכה, דכל מה דבעי' שהנחה בבור יהא כהמשכה הוא במקוה שאינה זוחלת, ובאופן שאינה יכולה להכשיר (כגון שאין בה מ' סאה), אבל במקוה הזוחלת א"צ לזה כנ"ל, ומשמע שלא סמך על סברא זו למעשה, (וכמש"כ לעיל שלא נראה כן מד' שאר הפוסקים).

נז. א"ה: כוונתו, שברוב שאובין יש כאן שני חששות, א' דשמא חשיב זחילה ניכרת, ואין השאובין נטהרין בזוחלין, ב' משום דאז הו"ל נתן סאה ונטל סאה, דלד' הראב"ד נפסל ביותר מרובו. אמנם אם הבור דין מעין עליו, אי"כ פסול זוחלין, דמעין מטהר בזוחלין, וכיון שכשר לטבילה יכולה גם לטהר השאובין, ועי' בש"ך סקב"ט דמעין מערב אף בזוחלין, וגם אינו נפסלת בנתן סאה ונטל סאה, כמבואר בדגול מרבבה בסעי' כ"ד, הובא בפ"ת (ס"ק י"ח).

נח. עיין במבוא אות ב' מש"כ לבאר הדברים ועדיין לא איפרק מחולשיה.

נפ. עיין דרכ"ת אות רט"ו. הבאנו לעיל (מבוא אות ב') מש"כ המשכנ"י להשיג ע"ד הרמ"א מן התוספתא. והנה בספר חזו"א (מקואות סי' א' אות ז') כתב לבאר דברי התוספתא באופן אחר, ולפיו אין כאן השגה כלל על הרמ"א ח"ל: 'מ"ו. ר"ש. תניא בתוספתא כו' החופר בצד הים בצד הנהר במקום הביצין הרי הן כמי תמציות. נראה דלאו בבאין מן הים ומן הנהר איירי דהא קתני סיפא דבבאין מן המעין הרי הן כמעין ומטהרין בכל שהוא וד"נ נהרות דינן כמעין וכן ימים לר"י ור"י לקמן פ"ה מ"ד, אלא באינן באין מן הנהר איירי אלא שדרך שפתי הנהר להזיע ממי הנהר ואף הקרקע שלמעלה ממי הנהר מויעין ומתלחחין וכשחופר במקום אחד נוטפין מים הספוגין בקרקע שסביבות הבור תוך הבור ואשמועינן ברייתא דלא הוי כמי גבאים אלא כמי תמציות כיון שהבור במקום הביצין והמים שרושין בעמק בארץ הרי הן מי תמציות, ובוה נסתלקה קושית המ"י על הרמ"א יו"ד סי' ר"א סנ"ב הובא בפ"ת סקב"ח.

ס. א"ה: ר"ל דכיוון המקוה ודאי אינה זוחלת, א"כ שוב אין בה חשש הראשון, שהיא מדינא דאין השאובין נטהרין בזוחלין, ויצטרך לפקוק הנזק כנ"ל דאל"כ אף בזה יש חשש זוחלין. אלא דעדיין יש בה חששא דנתן סאה ונטל סאה, ביותר מרובו, ובה ל"מ אם מכניס השאובין במקוה עצמה, ופשוט.

תשובת הגאון רעז"נ קושלעווסקי זצ"ל

הגאון רבי עזריאל זעליג נח קושלעווסקי זצ"ל

אב"ד אוסטאוו יצ"ו

רבי עזריאל זעליג נח ב"ר יצחק צבי **קושלעווסקי** זצ"ל, נולד בשנת תרכ"ז בסטאווויסק פלך לומז'א^א, בגיל צעיר נפטרה עליו אמו^ב, ומני אז התגדל בבית אבי אמו 'גדול בתורה ויראת ד' טהורה, צמ"ס ומתמיד נפלא שלא פסיק פומיה מגירסא^ב ר' אריה ליב מסטאווויסק^ב שאימצו כבן ודאג לחינוכו. בהגיעו לגיל שלוש עשרה, נסע ללמוד בלומז'א שנודעה על שם למדניה הגדולים. כבר שם ניכרה גדולתו בתורה, ובימים ההם החל בכתיבת חידושים, בהקדמות ספרו האבוד (ראה לקמן) "**לבוש ענינים**" עמ"ס ע"ז, כותב רעז"נ: הנה המסכת עבודה זרה היתה אצלי המסכת הראשונה שנסייתי ללמוד אותה בעצמי בלי עזרת רב בעת למדי בלומז'א בשנת תרמ"א אצל הרב המפורסם ר' ברוך יאבלונקער זצ"ל ובשביל שהמסכת הזאת היתה התחלת למודי בעצמי היתה חביבה עלי מאוד ולמדתי פועמים הרבה.

לאחר תקופת לומז'א גלה למקום תורה לעיר **שטוצ'ין** השוכנת בין **וילנא** ל**גרודנא**, שם למד בשקידה עצומה ולא שת ליבו לעוני ומחסור שהיו מנת חלקו, וראה ברכה בעמלו. בשנת **תרמ"ה**, עקב בריאותו הרופפת, עבר ל**אוסטאוו**, עיר מוקפת יערות ומלאה אויר צח, ואת מקום לימודו קבע בביתו^ב "**יאטקה קלויז**", שם שקדו בחורים על תלמודם, ופרנסתם באה להם מנשות העיר הצדקניות שסיפקו להם אוכל. יחד עם לימודי בהתמדה רבה, היה מוסר שיעורים ודרשות לבע"ב בכמה בתי מדרשות שבעיר. מקצת מהם כונסו לימים לספרו "**עין צופים**" (וילנא תרפ"ג). כעבור זמן, נשא לאשה את הצדקנית מרת **שרה וועלי** בתו של 'המופלג בתי' ועסקן בצדקה וחסד כמהר"ר **יודא גילדא** זלה"ה^ב אחר שתמו השנים בהם התחייב חותנו להחזיקו על שולחנו נסע לקאוונא ללמוד בכולל הפרושים מיסודו של מאוה"ג הגאון

א. 'אאמו"ר המופלג בתורה ומצוין בי"א ובמסירות נפשו למד בחבורה בכל יום שעור משניות ושו"ע עם משנה ברורה כמהר"ר יצחק צבי זלה"ה נפטר בש"ט ו' שבט תרפ"א בעיר סטאווויסק' (לשון בנו רעז"נ בראש ספרו עין צופים, ווילנא תרפ"ג).

ב. אחיו היה הג"ר משה אהרן קושלעווסקי זצ"ל אב"ד מאלאט, שהיה אביהם של הג"ר אליהו קושלעווסקי זצ"ל אב"ד באר שבע מח"ס נר למאור ודבר שבמנין, והג"ר אריה זאב גורביץ זצ"ל ראש ישיבת גייטסהעד (הגרא"ז שינה את שם משפחתו בצוק העיתים).

ג. 'הצנועה והמצוינת במידותיה ובי"א מרת זעלדא זלה"ה נפטרה בש"ט בסטאווויסק ביום ט' אייר תרל"ט' (שם).

ד. לשון נכדו רעז"נ שם.

ה. נפטר בי"ג ניסן תרנ"ב. היה מכונה ע"ש חותנו ר' קלמן יצחק – ר' ליב קלמן איצעלעס" (אין להחליפו בהגה"צ רח"ל מסטאווויסק בעל פני הארי החי).

ו. לשון חתנו רעז"נ שם. ושם הוסיף על חותנו: 'בהרה"ג ר' ישראל תלמיד מיישה"ק של הגאון בעל החת"ס שלמד שם אחר חתונתו והיה נקרא בעירנו ר' ישראל וועסטינעצער על שם מולדותו עיר וועסטינעץ'.

ר' יצחק אלחנן זצ"ל. אחרי ארבעה שנים, בשנת **תרס"ז**, קיבל סמיכה מבנו ומ"מ **הג"ר צבי הירש ראבינאוויץ** זצ"ל רבה של קאוונא, וחזר לעירו אגוסטאוו.

עם שובו לעירו, התמנה לדיין ומו"ץ. במרוצת השנים^פ, נתנו קהל אגוסטאוו עיניהם בר' עזריאל זעליג נח, לשומו לראש עליהם. בכל שנותיו באגוסטאוו שימש את בני העיר במסירות ואמונה, דאג לכל צרכיהם והיה כאב לכל בני העיר. מסר שיעורי תורה לבעלי הבתים, דאג לתלמוד תורה לילדים, אסף כסף לחיילים יהודיים שחנו בעיר וערך סדר מיוחד עבורם בליל פסח. בפרוץ מלחמת העולם השנייה נכבשה העיר בידי הנאצים ימ"ש, גם בימים נוראים אלו מקומו לא הניח, רע"ז התגורר בגיטו בבקתה קטנה שם ישב עטור בטו"ת למד בהתמדה ובחריצות כאשר היתה באמנה איתו, והוסיף להדריך ולהנחות את בני קהילתו הנדכאים. ביום ש"ק **ג' תמוז** פרשת קורח **תש"א** הובלו מרבית הגברים של הגטו אל הר שמחוץ לעיירה ושם הוצאו להורג ביריה. רע"ז נח כלתו ושלושת נכדיו עם יתר הפליטה נשלחו ברכבת ל**טרבלינקא**. ביום **כ"ט טבת תש"א** לא עמדו לו עוד כוחותיו, הרעב והצמא הכריעוהו ויצא נשמתו בטהרה כששפתיו מרחשין תפילה ותורה. חנון הביטה ממרומים, תשפכת דם צדיקים.

גוילין נשרפין, כתביו הרבים היו למאכולת אש, עם אובדן קהילתו, ומכל חיבוריו זכה להו"ל רק ספרו **"עין צופים" ווילנא תרפ"ג**, והוא ביאורים ודרושים על התורה, וספרו **"ממענות אריות"**, המכיל הספדים שנשא על גדולי ישראל שנפטרו ונהרגו בשנות המלחמה (תרע"ה-תרפ"ט), שהוציא בשנת **תרפ"ה בבילגורייא**. בשנת **תרצ"ט** הביא לבית הדפוס את ספרו **"לבוש עדנים"**, והוא חידו"ת למסכת ע"ז דף על דף, בצירוף חיבור הנקרא **"תורת ישראל"** בו כינס חידושים מבנו הגאון העמקן **רבי ישראל אריה זצ"ל**, הספר כבר היה מוכן בבית הדפוס, וגליונות ממנו נשלחו לאר"י לשרים המסכימים **הגרא"ז מעלצער** ועוד, שהללו ושבחו את הספר. אך בעקבות המלחמה שפרצה, ירד הספר לטמיון ועקבותיו לא נודעו. רק הקדמת המחבר שרדה ונדפסה בספר **"עוללות ישראל"**.

יו"ח: בנו **הג"ר ישראל אריה**, חניך ישיבת **סלאבודקא ומיר**, גדול בתורה ובמוסר, נפטר על פניו בשנת **תרצ"ז**, ובן מ"ב שנה היה במוותו. שרידים מחידו"ת נדפסו באר"י בשנת תשכ"ט בספר שנקרא **"עוללות ישראל"**. בנו **הג"ר יקותיאל** רבה של **זכרון יעקב**^פ. חתנו הרה"ג **ר' יצחק עדלשטיין** זצ"ל מזכיר ישיבת **קאמניץ** שבליטא וממקורבי **הגאון בעל ברכת שמואל זצ"ל**.

ב"ה יום ד' ראה תפר"ח אגוסטאוו.

ל'כתה"ר הרב **הגאון המפורסם וי"א מר ר' מאיר של"ט"א לייבערמאן** האב"ד דעיר **לינעווי יע"א**.

פז. כנראה היה זה בשנת תרפ"ה כשעזב הג"ר יצחק קאסאווסקי זצ"ל גיסו של הגר"ח ע גראדינסקי זצ"ל לוואלקוביסק.

פח. על מקום חותנו הג"ר אברהם יעקב הכהן אורלנסקי זצ"ל שנהרג בחברון בפרעות תרפ"ט.

כפי שמצאתי רשום ע"ד שא"ת כתה"ר באגם יש הרבה מים ועושים אותה למקוה כשרה אצל האגם חופרים בור וסד בסיד כדי שיהי' כה להמשיך את המים למקוה העליונה ע"י סילון, האגם מלא מי גשמים ואינו מתיבש לעולם, וע"כ מצאתי הקיצור של השאלה מכה"ת רשום על ניר, הנה כבר צינתי הציור של המקוואות איך הצורה של המקוה העליונה והצורה של מקוה התחתונה לפי ידיעתי באר היטב.

כפי שמסר לי חתני שיחי' שמפקפק כתה"ה מה שכתוב בש"ך ס' ר"א ס"ק מ"א "ואם הלכו אותן המים שהשליכו במעין למקום חסר שלא הי' בו כלום כי' והלכה טוב להתמיר", כן ס"ק קי"ז "וטוב להתמיר לכתחילה" כ"ה, לפי הנראה כאן ג"כ אחר שירדו המים מן האגם לבור יצטרך לסתום את הנקב, כן מן הבור סוד להמקוה יסתם אח"כ הנקב, ואם כן כאשר ירדו מי שאובים לרחוק את מי הבור להעלותם אל המקוה העליונה אזי יתערבו שאובים עם מי האגם ואח"כ ילכו אל המקוה העליונה הרקנית הרי יש אוסרין כמבואר בש"ך הנ"ל, ואין לעשות מקוה לכתחילה שלא אליבא דכ"ע.

אך באחרונים^פ מחלקים דלא דמי, דבש"ך מייירי במעין, דלית בי' שיעור מקוה, ואע"פ דמעין מטהר בכ"ש, בכ"ז בעינן שיעור מקוה ג"כ, דהמים השאובין שירדו למעין אין דין מעין עליהם ואחר שירדו למקוה הרקנית הוה כמו "נמל סאה ונתן סאה", שפוסל ברובו משום מראית עין אבל כאן, אם יתמלא הבור סוד ממי האגם שיעור מקוה, א"כ כל השאובים שירדו לבור הוכשרו כולם, כשנתערבו עם מי האגם שהמה כשרים, אך מה שיעלו אח"כ המים המעורבים מחמת הדחק להמקוה העליונה כמה פעמים^ע אזי הוה ממש נמל סאה ונתן סאה כי בכל פעם שירדו השאובים מהכלי הגדול אל הבור סוד יהא נדחק מי הבור שהם

כמ. בשו"ת נודע ביהורא (מהדו"ת סי' קמ"א, הביאו הפ"ת ס"ק ט"ו) תמה על מה שכ' הש"ך דמשמע דיש אוסרים, והלא הש"ך עצמו כ' לקמן בסעי' נ"ב (ס"ק קי"ב) בשם רבינו ירוחם דיש אוסרים במקוה שאוב שהשיקו למקוה כשר ונפסקה ההשקה. הרי דהנוב"י ס"ל דהם דין אחד, ועי' לקמן דהאחרונים כתבו דהדין שכ' הש"ך בסעי' ט"ו והדין שכ' בסעי' נ"ב הם שני דינים נפרדים.

ע. כ"כ בשו"ת כתב סופר (סי' צ"ט), ובשו"ת בית שלמה (יו"ד סי' ס"ג, ע"ד, פ"ד), ובשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' מ"ד, קמ"ה), ובשו"ת משיב כהלכה (יו"ד סי' ט"ז), ועי"ש שביארו דהטעם כיון דהמעין עצמו לא הי' מטהר בכ"ש במקום שהלך לשם, אינו יכול לטהר את השאובין, והיינו כיון שהופסק מן המעין פסק ממנה דין מעין לטהר בכ"ש, אבל כשיש בה מ' סאה אין להתמיר בזה. אמנם בהנוב"י הנ"ל שכ' דד' הש"ך הם לשיטתו, וטעמו הוא משום שנפסקה ההשקה, וס"ל שצריך השקה בשעת טבילה, משמע דלא ס"ל דדין זה הוא דוקא במעין, וכ"מ בשו"ת חתם סופר (סי' ר"ב) שכ' על ד' הש"ך בסעי' ט"ו דלית דחש למה שכ' הש"ך, ועי' בשו"ת כתב סופר (שם) מה שביאר בד', אמנם בהגהות ח"ס על השו"ע נראה דס"ל כד' האחרונים הנ"ל.

עא. מד' משמע דהחשש הוא רק אם יעשה כן כמה פעמים, דעי"ז נמצא דבהמשך הזמן לא יהי' בבור רוב מי גשמים, ויפסל משום נתן סאה ונטל סאה, אבל בפעם הראשון לא חשש שלא יתן לתוך הבור רוב שאובין, וכמו שהחמיר החזו"א, וכמבואר בראב"ד דאם יש רוב שאובין בבור, ל"מ אא"כ יש מ' סאה מי גשמים, וא"כ כששופך לבור הרבה מים שאובין, ויוצאין למקוה רוב מים שאובין, המקוה פסול לדעת הראב"ד (אמנם עי' שו"ת קנה בושם יו"ד סי' קי"ג, מה שיישב מנהג א"י להקפיד רק על כ"א סאה. ואפ"ל עפ"מ שכ' בשו"ת מהרש"ג (ח"א יו"ד סי' ס"ו) די"ל דהראב"ד אף שהחמיר בנתן סאה ונטל סאה, מ"מ אינו מוכרח דס"ל כשי' רבינו ירוחם דבנפסק ההשקה ונחסרו כל הכשרים שפסול, וסברתו הוא דבנפסק ההשקה הוכשרו מקודם המים שאובין ע"י מ' סאה מי

באים מן האגם ויעלה אל המקוה העליונה וממילא יהיו בבור סוד בהמשך הזמן כולו שאובים, ויעיין ברמב"ם בכ"מ שמחלק בין נתן בידים את הסאה שאובים או שבאים השאובים ממילא דאז מתיר הרמב"ם כמבואר ברמב"ם פ"ד ה"מ ה"ו, מקוה עליון שיש בו מ' סאה מים כשרין והי' ממילא בכלי ונותן לתוכו עד שרבו המים וירדו למקוה התחתון מ' סאה הרי התחתון כשר ומבואר בכ"מ שם כיון דלא ניטלו ביד ליכא למיחש למראית מעין, והראב"ד לא ס"ל החילוק הנ"ל ופוסל בכה"ג.

והנה בספר דברי מלכיאל חלק שני סימן ס"ו ס"ק כ"ד כותב דהראב"ד כשר מטעם דהמים נמשכין אחר כך מהבור אל המקוה דרך הצינור מעצמו שלא בידי אדם, ובאופן הזה כשר לשיטת הראב"ד ע"ש כמבואר בש"ך ס"ק צ"ו ע"ג וסיומא דילי' דבריעבד כשר לטבול בו, ולפי שאלת כתה"ר אין דעבד גדול מזה, שהממשלה מעכבת לקנות בית הטבילה תחתונה.

גשמים, אבל בנתן סאה ונטל סאה המים שאובין שנתוספו אחרי שנטל סאה מן הכשרים לא הוכשרו ע"י מ' סאה מי גשמים, ועי' בשו"ת בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' פ"ו) שהביא סברא זו בשם שו"ת חסד לאברהם (יו"ד סי' ס"ד), וכ"כ בשו"ת דברי יציב (יו"ד סי' קט"ז או' ו' ז'), אמנם בדברי חיים הל' מקואות סעי' כ' כ' דע"כ צ"ל דהראב"ד ס"ל כשי' רבינו ירוחם. והשתא י"ל דבפעם הראשון אף דיש בהמקוה רוב שאובין ואין בה מ' סאה מי גשמים, מ"מ כל אלו המים הי' להם פעם השקה למ' סאה, והוכשרו על ידם, ואף שעכשיו יש בה רוב מים שאובין, ורק בעושה כן כמה פעמים דאז נמצא דהמים שאובין שנתן עכשיו לא פגעו במ' סאה מי גשמים, או נפסלו גם לד' הראב"ד.

עכ. שם כ' הש"ך בשם הב"ח דאם המשיך המים שלא בכוונה, אפי' אם עשה כל המקוה ממים אלו כשירה, ובדברי מלכיאל ביאר את ד' הש"ך, דהיינו אם לא נפלו למקוה מכח האדם אלא מעצמם נמשכו לתוך המקוה כשירה, ואינו תלוי אם הי' בכוונה או לא, אלא דתלוי אם הי' ע"י כח האדם או שנמשכו למקוה מעצמם, ולפי' חידש דבכל זריעה בתוך בור ע"י פלומפף, אף שיורד אל הבור מכח אדם, אמנם כיון שאח"כ נמשכים מעצמם למקוה, אינה נפסלת משום נתן סאה ונטל סאה. והנה לכא' צ"ב מש"כ הדברי מלכיאל בכוונת הש"ך, דבנפלו השאובין מעצמם למקוה המקוה כשירה, דבש"ך כ' דווקא בנפלו שלא בכוונה, ומקורו הוא ממש"כ הראב"ד (בבעלי הנפש שער המים) בהדיא דלגיון העובר בנהר וזילפו מים ברגליהם לתוך המקוה, דכיון שזילפו שלא בכוונה לא חשיב תפיסת יד אדם, ומדיכתי תיתי דאם הי' בכוונה רק שנפלו מעצמם, דהם כשרים.

ובאמת שכבר הק' בגליון רעק"א על השו"ע על הש"ך והב"ח, דלא התיר הראב"ד להמשיך שאובין גמורים שלא בכוונה, וכל מה שהקיל הראב"ד הוא בדין תפיסת יד אדם, אבל אחר שנפסלו בשאובין למאי דקיי"ל דלא מהני המשכה בכולו, לא מהני נמי כשמשכים שלא בכוונה, וע"ע בשו"ת דובב מישרים (ח"א סי' פ"ח) שהביא משו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קכ"ב) שהק' דאף בתפיסת יד אדם לא הקיל הראב"ד באופן שכבר נפסלו מחמת תפיסת יד אדם דמהני בזה המשכה שלא בכוונה להכשיר המים שכבר נפסלו, ורק בזילפו ברגליהם שלא בכוונה, בזה כ' הראב"ד דלא נפסלו מעולם כיון שהי' שלא בכוונה.

אמנם י"ל ביישוב דעת הב"ח והש"ך בהבנת ד' הראב"ד, דהנה כ' הראב"ד בסו"ד שם דלא מהני המשכה בכולו שאוב מעיקר דרשא דמה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים, הרי מבואר דעיקר הפסול שלא להכשיר המים השאובין בהמשכה, משום דהמשכה גופא שע"י האדם חסר בה דלא הוה בידי שמים גרידא, וקודם לכן כ' הראב"ד בביאור ההיא דלגיון דכיון דהוא שלא בכוונה ליכא פסול דלא הוה בידי שמים, וא"כ ניחא שפיר דמהני המשכה בכולו גם כשכבר נפסלו המים, בין משום שאובין ובין משום תפיסת יד אדם, שהרי מצד פסולם מהני המשכה בכולו, להפקיע ממנה הפסולות, אלא דמ"מ פסולים דלא הוה בידי שמים דההמכה הוא ע"י האדם, ולזה

ואנכי חושב ע"פ ציור בהעתי כי יש לכתה"ר לעשות מקוה בלא פקפוקים, דהיינו לחפור בור סוד אצל האגם, לא כל כך בעומק היינו הרחב יהי' ביותר הרבה על העומק ויובל להיות בבור שיעור מקוה כשרה שירדו בבור הזה ממי האגם, והלאה יעשה כתה"ה מקוה מעט עמוקה מן עומק הבור וממילא ירדו המים מן הבור אל המקוה, וחימום מי המקוה יחומם ע"י קומקום כמו בעירנו, וכיון שלא תהי' המקוה עמוקה כ"כ בקרקע תהי' התועלת שתהי' באפשרות לנקותה כמו מקוה עליונה כי גם היא כמו עליונה היא. ויחפור בתה"ר חפירה אצל המקוה סמוך שירד המים המכוערים מן המקוה בעת נקוהה כמו מן מקוה עליונה, ואז אין שום חשש כי רק מי האגם יהיו יורדים ישר להמקוה בלא שום תערובות של שאובים. והנה שולח אני הציורים כפי הבנתי מחוץ לפי שאלת כתה"ר.

ידידן דושי"ט וש"ת כה"י מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשגב.

עזריאל זעליג נח קושלעווסקי מפה הנ"ל ע"י

מהני מה שההמכה נעשה שלא בכוונה, דבזה לא נפלו המים מחמת ההמשכה שנעשה ע"י האדם, כיון דהי' שלא בכוונה, וכמו שהמים אינן נפסלין מחמת תפיסת יד אדם שלא בכוונה.

ולפ"ז מובן מש"כ בדברי מלכיאל דבאופן שהמים נמשכין מעצמם מן הבור להמקוה, המקוה כשירה לד' הראב"ד, ואף אם הי' כוונתו לכך, דכיון דהמים באין מעצמם לבור בהמשכה, אין לך בידי שמים יותר מזה, ואף שכבר נפסלו המים מקודם בתפיסת יד אדם, דהא הכניסם לבור ע"י הפלומפף, מ"מ אם נמשכו שוב שלא ע"י אדם המים כשרים, וכנ"ל דבלי הפסול דמה מעין בידי שמים מהני אפי' המשכה בכולו, ולפ"ז אפי' נפסלו המים בפסול שאובין שהרי הכניסם לבור ע"י כלים נמי מתכשרים בהמשכה מעצמם, ושפיר כ' הכא דבוריעה לדעת הראב"ד אינן נפסלין מדין נתן סאה ונטל סאה, דכיון דהמים נמשכין אח"כ מעצמם למקוה, מהני המשכה בכולו להכשירם. ע"נ. בשוה"ג: ב"ה יקבל בזה ברכת החוה"ש כנפשו וכנפש ידידו א"ש באה"ר. זלמן. יטיב להמציא אלי בהקדם את הספר, כי ערבתי בעדו. (הערת המערכת: כנראה שזה בנו של כותב התשובה – הג"ר יקותיאל ז"ל).

הן עם לבדד ישכון

מי שלא זכה לקבוע דירתו באדמת קודש או הוא אנוס, יש לו תקנה מדוגמת מקום קדוש להיות לו מקום ד' אמות של הלכה התבודדות להתבודד עם אלקיו. וכבר נתנו סימן בד קדש, כשהוא בד, רוצה לומר לבדו, אז קדש ילבש, ויראה שזמן המקדש לא יצא, רוצה לומר ממקום קדושתו.

(של"ה שער האותיות, שער קדושת המקום אות כ"ז)